

KS. MARIUSZ TRĄBA* – KRAKÓW

OPIS PARAFII ŚW. STANISŁAWA BISKUPA I MĘCZENNIKA W CZELADZI Z 1791 ROKU (FRAGMENT NIEODNALEZIONEJ WIZYTACJI DEKANATU SIE- WIERSKIEGO DIECEZJI KRAKOWSKIEJ Z LAT 90. XVIII WIEKU)

Streszczenie

W 1846 r. proboszczem parafii św. Stanisława w Czeladzi został mianowany ks. Wojciech Janecki. Okazało się wówczas, że parafia nie posiada aktualnego inwentarza dóbr i praw majątkowych. W poszukiwaniu tego dokumentu zwrócono się do Konsystorza Generalnego Diecezji Krakowskiej. Pomimo poszukiwań dokumentu takiego nie odnaleziono. W archiwum Konsystorza odkryto jedynie dokument opisujący miasto Czeladź oraz parafię czeladzką sporządzony w 1791 r. Jego odpis przesłano do Konsystorza Diecezji Krakowskiej w Kielcach. Ten właśnie dokument jest przedmiotem niniejszego opracowania.

Prawdopodobnie dokument pod nazwą *Opisanie Kościoła i Parafii Miasteczka Czeladź* z 1791 r. stanowi fragment większej całości; być może wizytacji dekanatu siewierskiego z tego okresu. Wskazuje na to jego treść oraz struktura będąca powtórzeniem tego typu dokumentów z końca XVIII wieku, np. wizytacji sąsiedniego dekanatu bytomskiego z lat 1792-1793. Dotychczasowe poszukiwania w archiwach kościelnych i państwowych nie przyniosły pozytywnych rezultatów w zakresie odszukania źródeł potwierdzających przeprowadzenie owej wizytacji.

Publikowany dokument stanowi jedno z najważniejszych źródeł dotyczących dziejów Czeladzi w końcowym okresie istnienia Rzeczypospolitej szlacheckiej. Jego autor podaje dokładne dane dotyczące parafii oraz kościoła w Czeladzi w ostatnich latach przed zaborami. Należy podkreślić, że dokument ten nie został wykorzystany w dotychczasowych badaniach nad dziejami miasta Czeladzi.

Słowa kluczowe: parafia św. Stanisława; Rzeczpospolita przedrozbiorowa; dekanat siewierski; Czeladź; XVIII wiek; wizytacje kanoniczne; diecezja krakowska

* Ks. Mariusz Trąba – Instytut Historii, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie;
e-mail: mariusz.traba@upjp2.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-5836-9052>

Parafia św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czeladzi od 1992 r. znajduje się w granicach diecezji sosnowieckiej. Pierwsza wzmianka pisana o istnieniu kościoła w Czeladzi pochodzi z 1260 r. Świątynia została ufundowana przez księcia opolskiego Władysława. Prawdopodobnie wraz z fundacją i budową kościoła wyznaczono okręg parafialny, tworząc w ten sposób parafię w Czeladzi. Od chwili swego powstania aż do XIX wieku należała ona do diecezji krakowskiej¹.

Parafia nie posiada jak do tej pory swej własnej naukowej monografii. W monografii Czeladzi, która ukazała się w okresie Polski Ludowej, wiadomości o życiu religijnym tego miasta są mniej niż skromne. Uwypuklono w tym – niemiernie bardzo cennym opracowaniu – rewolucyjne tradycje miasta oraz jego rozwój po 1945 r.² Po 1989 r. popularnonaukową monografię kościoła czeladzkiego i parafii wydał Czesław Ryszka³. Wiele cennych, źródłowych informacji na temat dziejów życia religijnego Czeladzi przyniosła dopiero nowa monografia miasta, która ukazała się w 2012 r. pod redakcją Jana Drabiny. Należy zaznaczyć, że jest to do tej pory jedyne tak obszerne opracowanie dziejów miejscowości, a jednocześnie tak ściśle oraz wieloaspektowo ukazujące rozwój i przemiany życia religijnego jego mieszkańców⁴. Szeroka panorama dziejów parafii w okresie II wojny światowej została zaprezentowana w materiałach źródłowych zebranych i opracowanych przez Mariusza Trąbę⁵.

Opracowany i publikowany poniżej dokument stanowi odpis wizytacji parafii w Czeladzi dokonanej w 1791 r. Prawdopodobnie była ona częścią wizytacji całego ówczesnego dekanatu siewierskiego, który w wyniku zmian granicznych pod koniec XVIII wieku dostał się pod panowanie pruskie. Świadczyć o tym może zarówno forma publikowanego źródła, czyli katalog opisanych w dokumencie zagadnień, jak też czas jego powstania. Józef Pater, opracowując protokoły wizytacyjne sąsiedniego dekanatu bytomskiego z 1792 i 1793 r., sugeruje, że podobna wizytacja mogła zostać przeprowadzona w tym samym czasie także w dwóch innych dekanatach diecezji krakowskiej, które po 1794 r. znalazły się pod panowaniem pruskim – dekanacie siewierskim i dekanacie pilickim⁶. Oczywiście należy uwzględnić tu dwojaki kontekst sytuacji wymienionych dekanatów. Z jednej strony – stanowiły one części tej samej diecezji krakowskiej i podlegały władzy biskupa krakowskiego; z drugiej jednak – znajdowały się w odmiennej sytuacji politycznej. Dekanat bytomski od 1742 r. leżał w granicach państwa pruskiego i podlegał zasadom pruskiej polityki wyznaniowej; z kolei zaś dekanaty siewier-

¹ J. Rajmna, *Czeladź do końca XVI wieku*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 109-119; B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków 2002, s. 193.

² K. Sarna, *Czeladź. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1977.

³ Cz. Ryszka, *Klejnot Czeladzi. Kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika*, Bytom 1997.

⁴ *Historia Czeladzi*, t. 1-2, red. J. Drabina, Czeladź 2012.

⁵ M. Trąba, *Czeladź w latach II wojny światowej (1939-1945). Źródła i materiały z archiwów kościelnych*, Katowice 2011; recenzja: A. Rejda, *Czeladź w latach II wojny światowej (1939-1945) ks. Mariusza Trąby. Sprostowania i uwagi*, „Zeszyty Czeladzie”, 17 (2012) s. 45-50.

⁶ *Protokoły wizytacyjne dekanatu bytomskiego z lat 1792-1793*, wydał J. Pater, Poznań-Wrocław 2003, s. 12.

ski i pilicki w omawianym okresie, czyli przed 1795 r., leżały w granicach Rzeczypospolitej i podlegały jej prawu i polityce wyznaniowej.

Źródła wizytacyjne do dziejów diecezji krakowskiej w XVIII wieku są niezwykle bogate. Są to źródła niezwykle dokładne, bardzo cenne dla poznania wielu aspektów dziejów terenów tej diecezji. Często dokumentacja ta ma charakter unikatowy i jest często wykorzystywana przez badaczy⁷. Wydaje się więc, że ustalenie faktu nieznanego i niewspominanego dotąd wizytacji może ukierunkować tychże badaczy w dalszych poszukiwaniach, publikacja zaś omawianego dokumentu mieć ważne znaczenie dla poznania dziejów wschodniej Małopolski tuż przed trzecim rozbiorem Rzeczypospolitej.

Nie znany jest oryginał wizytacji dekanatu siewierskiego z 1791 r. ani żaden przekaz, który potwierdzałby jej przeprowadzenie. Zachowany i publikowany dokument stanowi ważny argument za tezą, że wizytacja tego typu została przeprowadzona i że dokonano tego w 1791 r., czyli jeszcze w okresie istnienia suwerennej Rzeczypospolitej. Kwerenda archiwalna dokonana przez autora opracowania m.in. w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Diecezjalnym w Kielcach i Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w celu odnalezienia innych śladów tej wizytacji nie przyniosła pozytywnego rezultatu. Wydawałoby się jednak dziwne, gdyby tego typu wizytację przeprowadzono tylko w jednej parafii dekanatu; i to parafii nie wyróżniającej się w jakiś szczególny sposób spośród innych. Nie ma też mowy o błędnym datowaniu dokumentu, np. w chwili jego kopiowania. Rok 1791, jako czas powstania *Opisania Kościoła...*, jest poświadczony kilkakrotnie w sposób niebudzący wątpliwości. Jednocześnie sam dokument nie zawiera danych dotyczących wydarzeń po 1791 r.

Wątpliwości w powyższym względzie może budzić jedynie ostatni akapit dokumentu poświęcony dochodom wikariuszy parafii w Czeladzi. Został on do niego dopisany na końcu innym charakterem pisma i odmiennie niż cały dokument, który został sporządzony w języku polskim, tylko ten fragment jest w całości zapisany w języku łacińskim. Charakterystyczne jest, że tylko w tym akapicie wspomina się o Wysokim Urzędzie we Wrocławiu. W 1791 r. dekanat siewierski podlegał władzy biskupów krakowskich. Choć wojska pruskie stacjonowały w zachodniej Małopolsce już od wiosny 1794 r., to dopiero na mocy postanowień traktatów rozbiorowych z 1795 r. oficjalnie obszary te (w tym i miasto Czeladź) stały się częścią państwa pruskiego. Fakt ten stał się początkiem nowego etapu starań władz pruskich o przejęcie władzy nad dekanatami znajdującymi się w granicach ich państwa, a podległymi administracyjnie biskupowi w Krakowie⁸.

⁷ Por. S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Studium administracyjne*, Lublin 1996; J. Szczepaniak, *Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku. Studium topograficzne*, Kraków 2010, s. 511-530.

⁸ D. Nawrot, *W latach burzliwych zmian politycznych (1795-1831)*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, s. 275-277; tenże, *Powstanie na Nowym Śląsku w 1806 i 1807 roku. U źródeł Zagłębia Dąbrowskiego*, Czeladź 2016, s. 9-28; J. Związek, *Przynależność kościelna pogranicza Wielko- i Małopolski ze Śląskiem*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie”, seria: „Zeszyty Historyczne”, 2 (1994) s. 87-89; tenże, *Utrata jurysdykcji przez biskupów krakowskich na Nowym*

Należy sądzić, że ostatni akapit publikowanego tekstu został skopiowany z innego dokumentu pochodzącego już z okresu władzy pruskiej nad Czeladzią, czyli z lat po 1794 r. Dołączono go zapewne po to, aby wyjaśnić ważną kwestię podziału dochodów parafialnych, a przecież to najbardziej interesowało osoby poszukujące danych na temat uposażenia parafii.

W jakich okolicznościach powstał dokument z 1791 r.? Pewne znaczenie mogły tu mieć wydarzenia polityczne związane z utratą przez biskupów krakowskich władzy nad księstwem siewierskim. Zostało ono zakupione 24 grudnia 1443 r. przez biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego od księcia Waława Cieszyńskiego. W dniu 11 czerwca 1790 r. uchwałą sejmu polskiego księstwo siewierskie (na terenie którego znajdowały się miasto i parafia Czeladź), stanowiące własność biskupów krakowskich, zostało włączone do Rzeczypospolitej. Było to faktyczne zakończenie trwającego od ponad roku procesu legislacyjnego i prawnego, będącego dziełem Sejmu Wielkiego⁹. Nie sposób stwierdzić, czy to te właśnie ważne wydarzenia polityczne miały związek z wizytacją parafii czeladzkiej w 1791 r. Może w sytuacji, kiedy dokonywano ważnych zmian w sprawach własnościowych oraz polityczno-społecznych odnośnie tego obszaru, władze biskupstwa krakowskiego nie podjęły decyzji, aby dokonać lustracji stanu prawnego i majątkowego parafii na tym terenie? Niestety do chwili odnalezienia dokumentów potwierdzających chociażby kto i z czyjego polecenia oraz na jakim obszarze dokonał tej wizytacji, nie sposób jednoznacznie określić, jaki były jej cel i założenia.

Zdecydowanie dokładniejsze informacje istnieją na temat powstania odpisu dokumentu z 1791 r., co nastąpiło w styczniu 1847 r. W 1846 r. proboszczem parafii św. Stanisława BM w Czeladzi został mianowany ks. Wojciech Janecki (†1864). Objął on ów urząd po zmarłym księdzu Jakubie Krupińskim (1760-1845), który funkcję proboszcza czeladzkiego pełnił przeszło czterdzieści lat (1801-1845)¹⁰. W związku z objęciem beneficjum przez nowego włodarza pojawił się problem, gdzie znajduje się inwentarz kościoła oraz parafii. Poszukiwania tego dokumentu, który zawierał m.in. opis należnych proboszczowi dochodów, było zrozumiałe. Ks. W. Janecki natychmiast po objęciu urzędu proboszcza rozpoczął bowiem zdecydowane działania w celu restytucji należnych parafii i probostwu praw majątkowych, co doprowadziło do długotrwałych sporów pomiędzy nim a okolicznymi włościanami, tak z samej Czeladzi, jak i z sąsiednich Wojkowiec Komornych. Władze konsystorskie z Kielc zwróciły się z prośbą do Konsystorza Generalnego diecezji krakowskiej z prośbą o przeszukanie archiwów i odnalezienie inwentarz kościoła, zgodnie z którym przyjmował beneficjum i urząd zmarły

Śląsku i w okręgu częstochowskim, „*Analecta Cracoviensia*”, 32 (2000) s. 401-413; W. Właźlak, *Komisariat Siewierski w diecezji wrocławskiej (1797-1818)*, „*Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*”, 58 (2003) z. 3, s. 257-272.

⁹ Por. B. Kumor, *Dzieje diecezji*, t. 1, Kraków 1998, s. 261-267; K.Z. Żelazny, *Księstwo Siewierskie. Prawo i ustroj a zakres suwerenności względem Korony Królestwa Polskiego*, Katowice 2016, s. 119-131.

¹⁰ Por. M. Trąba, *Stosunki wyznaniowe*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 479-480.

ks. J. Krupiński. Pomimo poszukiwań w archiwum konsystorza w Krakowie nie udało się odnaleźć takiego dokumentu. Natrafiono jedynie na opis kościoła i parafii czeladzkiej z 1791 r., którego odpis 5 stycznia 1847 r. przesłano władzom konsystorskim w Kielcach, tłumacząc,

że zaś X. Krupiński blisko lat trzydzieści [sic!] rządził tem beneficjum opis przeto załączony w braku innych dowodów do weryfikacji posłużyć może jako niezbyt odległy od epoki objęcia tego beneficjum przez X. Krupińskiego¹¹.

Odpis dokumentu trafił do zbioru akt parafii Czeladź w Konsystorzu Diecezjalnym w Kielcach. Z Kielc akta konsystorskie parafii, które w 1925 r. znalazły się w granicach nowopowstałej diecezji częstochowskiej, zostały przekazane do Częstochowy. Aktualnie stanowią one część zasobu Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej¹².

Rękopiśmienny dokument liczy 13 stron. Na stronie tytułowej znajduje się napis wykonany atramentem: *Opisanie Kościoła i Parafii Miasteczka Czeladź*. Ołówkiem dopisano datę 1791 r. W dokumencie nie określono, kto go sporządził i z czyjego polecenia. Jedynie na zakończenie dokumentu widnieje potwierdzenie zgodności kopii z oryginałem. Sekretarz, najprawdopodobniej Konsystorza Jeneralnego w Krakowie, ks. Romer 3/15 stycznia 1847 r. poświadczył, że treść dokumentu będącego kopią była zgodna z treścią oryginału, który przechowywany był w aktach Konsystorza Jeneralnego diecezji krakowskiej. Dokument oryginalny był papierowy i nie posiadał stempla¹³. Kopia *Opisania Kościoła...* jest napisana czytelnie i wyraźnie. Staranność zapisu maleje w dalszych partiach dokumentu, co świadczy, że przepisująca go osoba była zmęczona lub chciała jak najszybciej zakończyć prace nad jego kopiowaniem.

Przy opracowaniu niniejszego dokumentu zastosowano zasady *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*¹⁴. Jednocześnie wykorzystano doświadczenia badaczy, którzy publikowali teksty źródłowe tego

¹¹ AACz, Akta Konsystorza Kieleckiego, syg. KK 70: Akta Konsystorza Generalnego części diecezji krakowskiej w Królestwie Polskim dotyczące się kościoła w Czeladzi 1791-1924, k. 245. Pismo Konsystorza Jeneralnego Diecezji Krakowskiej do Konsystorza tejże Diecezji w Kielcach (Kraków, 5 I 1847).

¹² Por. W. Wlazlak, *Zasoby akt konsystorskich w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 33 (2005), s. 193-209; tenże, *Inwentarz ksiąg konsystorskich Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej”, 2 (2011) s. 111-138.

¹³ AACz, Akta Konsystorza Kieleckiego, syg. KK 70, k. 261a.

¹⁴ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

typu, takich jak Waldemar W. Żurek¹⁵, Małgorzata Karkocha¹⁶, Maria Taszycka¹⁷, Tomasz J. Filozof¹⁸, Marcin Janakowski¹⁹, Agata Kaczmarek i Agata Młyńska²⁰, Anzelm Weiss²¹ oraz niezwykle wartościowe opracowania Ireny Turnau²² i Iwony Żuraszek-Ryś²³.

[s. 247]

**Opisanie Kościoła i Parafii
Miasteczka Czeladzi
[1791 r.]²⁴**

[s. 249]

Opisanie kościoła i parafii miasteczka Czeladzi 1791.

*De Ecclesia et Parochia*²⁵

Kościół parafialny miasteczka Czeladzi w Księstwie Siewierskim, przy granicy śląskiej, struktury starodawnej, od parafianów, pod tytułem ś. Stanisława Biskupa i Męczennika fundowany i wmurowany.

¹⁵ W.W. Żurek, *Inwentarz kościoła parafialnego w Kiwatyczach z 1853 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 99 (2013) s. 317-333; tenże, *Inwentarz parafii Świętego Michała Archaniola w Iwieńcu z 1939 roku*, „Resovia Sacra”, 21 (2014) s. 503-531; tenże, *Wizytacja kościoła parafialnego w Kosowie z 1844 roku*, „Nasza Przeszłość” (dalej: NP), 124 (2015) s. 137-164; tenże, *Wizytacja kościoła parafialnego w Dywinie w diecezji wileńskiej z 1867 roku*, NP, 126 (2016) s. 265-290.

¹⁶ M. Karkocha, *Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Małogoszczu w świetle inwentarza z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych”, 16 (2017) z. 1, s. 325-362.

¹⁷ M. Taszycka, *Inwentarz szat liturgicznych i innych tkanin zabytkowych z kościoła św. Marka w Krakowie*, NP, 71 (1989) s. 115-136.

¹⁸ T.J. Filozof, *Nieznany inwentarz parafii staromiejskiej z 1819 roku*, „Prace Historyczno-Archivalne”, 14 (2004) s. 155-159.

¹⁹ M. Janakowski, *Inwentarz kościoła parafialnego w Chlewiskach z lat 1865-1866*, „Z Dziejów Regionu i Miasta”, 6 (2015) s. 119-151.

²⁰ A. Kaczmarek, A. Młyńska, *Źródła do dziejów parafii w Szadku z roku 1825 – wizyta dziekańska i inwentarz parafialny*, „Biuletyn Szadkowski”, 10 (2010) s. 199-217.

²¹ A. Weiss, *Akta wizytacyjne parafii Wolsztyn z 1777 roku*, Lublin 2019.

²² I. Turnau, *Słownik ubiorów, tkanin, wyrobów pozatkackich, skóry, broń i klejnoty znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX w.*, Warszawa 1999.

²³ I. Żuraszek-Ryś, *Inwentarz skarbcza katedry ormiańskiej we Lwowie z XVIII wieku jako źródło do leksykologii historycznej*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica”, 49 (2015) s. 115-124; też, *Który to ornat? O sposobach nominacji ornatów w inwentarzach skarbcza archikatedralnego kościoła ormiańskiego we Lwowie*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, 23 (2012) s. 301-317; też, *Pudełko Srebrne do Hostyi bez przykrywadła. O sposobach określania przedmiotów w inwentarzach kościelnych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, 23 (2016), z. 1, s. 131-143; też, *Nazwy tkanin wschodniego pochodzenia w osiemnastowiecznej polszczyźnie (na przykładzie materiału z dwóch inwentarzy skarbcza archikatedralnego kościoła ormiańskiego we Lwowie)*, w: *Kontakty językowe w komunikowaniu*, red. M. Steciąg, M. Adamczyk, M. Biszczyk, Zielona Góra 2016, s. 137-147.

²⁴ 1791 r. – data została dopisana ołówkiem oraz innym charakterem pisma niż cały dokument.

²⁵ De Ecclesia et Parochia (łac.) – Odnośnie kościoła i parafii.

Erekyi nie ma.

Przez kogo konsekrowany pewności nie masz. Dzień jednak poświęcenia kościoła obchodzi się w niedzielę pierwszą po uroczystości Wszystkich Świętych.

Kościół graniczy z parafiami: na wschód Słońca z będzińską w Koronie Polskiej, na zachód z kamieńską w Śląsku górnym, na południe z bogucką w Śląsku, na północ z grodziecką w Księstwie Siewierskim. Poblższe miasteczka Czeladzi są miasta: na wschód Będzin o pół mile, na zachód Bytom o mile w Śląsku, na południe Mysłowice o milę także w Śląsku, na północ Siewierz o trzy mile. Obok tego miasteczka ku południowi płynie rzeka Brynnica²⁶, wpada w Wisłę o 4 mile pod Oświęcimm; ta lubo dwie wioski parafialne pograniczne Śląska od kościoła dzieli, nigdy jednak przez swoje, osobiwie na wiosnę wylewy, trudnego przejścia parafianom na nabożeństwo nie sprawuje.

Kościół czeladzki zamyka w sobie prawem farnym 4 wsie i 5. miasteczko. 1. Woykowice Komorne. 2. Milejowice z Pustkowielem pod Borem. 3. Miasteczko Czeladź w Księstwie Siewierskim, w Śląsku górnym przy granicy 4. Siemianowice z Pustkowielem Czekaj, Sadowawki. 5. Przełajka z Kuznicą.

Dusz do spowiedzi wielkanocnej rachuje się 1428. Wszyscy zadosyć powinności swojej uczynili. A którzy prawu temu dla niedoskonałego rozumu niepodlegają, liczy się 503, między ktoremi jest kalwinka i Grek dysunit Winiarz z synem; wszystkich, o których się ma pieczołowitość pasterską jest 1931.

Rozległość tej parafi od wschodu Słońca ku zachodowi pół mili; od południa ku północy ćwierć mile.

Kollator²⁷ kościoła, Jaśnie Oświecony Książę Siewierski Biskup Krakowski.

*De Eucharistia*²⁸

Cyborium²⁹, w którym się chowa Sanctissimum³⁰; lubo staroświeckie, przystojnie pod zamknięciem utrzymuje się.

Odnawia się dwa lub trzy razy w miesiąc.

Wystawia się w Odpusty. Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny. W Czwartek zapustny. w Każdą niedzielę na Pasyi Wielkiego Postu³¹. W Uroczystość S. Stanisława Biskupa i Męczennika. Przez całą oktawę Bożego Ciała³². Na Dzień S. Anny. w Suche dni każdego Wtorku³³.

²⁶ Brynnica – rzeka, współczesna nazwa: Brynica, prawy dopływ Czarnej Przemszy, na pewnym odcinku rzeka stanowi historyczną granicę pomiędzy Górnym Śląskiem a Zagłębiem Dąbrowskim oraz administracyjną granicę między Katowicami a Sosnowcem.

²⁷ Kollator – 1) przełożony kościelny udzielający beneficjum; 2) patron kościoła, któremu na zasadzie *ius patronatum* przysługiwało prawo prezenty na beneficjum lub urząd; często był to fundator kościoła lub jego spadkobiercy, którym przysługiwało prawo patronatu danej świątyni.

²⁸ De Eucharystia (łac.) – Odnośnie Eucharystii.

²⁹ Z kontekstu wynika, że w tym wypadku terminem „cyborium” określono tabernakulum, gdzie przechowywano Najświętszy Sakrament. Pojęcie to nie oznacza w powyższym dokumencie puszki na komunikanty, gdyż ta jest opisana i scharakteryzowana osobno poniżej.

³⁰ Sanctissimum (łac.) – Najświętszy Sakrament.

³¹ Tekst wykreślony w dokumencie.

³² Tekst wykreślony w dokumencie.

³³ Tekst wykreślony w dokumencie.

Puszka, w której się utrzymuje Sanctissimum srebrna, wyślacana, konsekrowana, w sukienkę materjalną przyozdobiona. Do chorych iadąc, zachowuje się przepis Rytuau, przed którym z pobożności pali się Lampa.

*De Vase baptizmatis et Oleis Sacris*³⁴

Krzcielnica z kamienia wyrobiona w czarny marmur pokostowana, wewnątrz ma kocioł, miedziany, wybielony, w którym się woda krzcielna zamyka; dwa razy w rok odnowiona, Sabbatho Sancto³⁵ et Vigilia Pentecostes³⁶. Przy tej jest piscina zaraz głęboko wyrobiona, gdzie się woda baptisatorum³⁷ zlewa.

Dzieci do krztu ś. zwykły się zaraz przynosić, przy których odbieraniu bywają podeszłe w lecich niewiasty, mające wiadomosc, jak sobie w niebezpieczeństwie [s. 250]

postąpić mają, i one w czasie potrzeby okrzcić.

Na Olea Sacra³⁸, vascula³⁹ cynowe, potrojne, a do chorych srebrne używają się, o które odnowienie w Wielką Sobotę i Świąteczną, każdego roku staranność zachowuje się.

*De Altaribus et eorum Suppellectili*⁴⁰

W tym kościele znajduje się ołtarzy 4 konsekrowanych, każdy trzema obrusami nakryty, obrazami przystojnie przybrany. Żadnego nie masz cudami słynącego. 1mo Wielki Ołtarz S. Stanisława Męczennika z mensą, murowany, konsekrowany. 2do Pocieszenia Matki Boskiej cum portatili⁴¹. W tym ołtarzu mieści się obraz Immaculata Conceptionis BVM⁴². 3tio ś. Anny z mensą murowany, konsekrowany, do którego jest bractwo teje świętej. 4to W kaplicy jest ołtarz Miłosiernego Pana Jezusa cum portatili⁴³, i z bractwem. W tym ołtarzu jest także obraz ś. Jana Nepomucena. W pałacu JM Pana Lazara Henkla⁴⁴ grafa bytomskiego jest kaplica prywatna pod tą farą w Siemianowicach, w której Msza ś. się odprawuje za indultem rzymskim do życia dziedzica, roku tysięcznego siedmsetnego siedem-

³⁴ De Vase baptizmatis et Oleis Sacris (łac.) – Odnośnie chrzcielnicy i Olejów Świętych.

³⁵ Sabbatho Sancto (łac.) – w Wielką Sobotę.

³⁶ Vigilia Pentecostes (łac.) – w Wigilię uroczystości Zasłania Ducha Świętego.

³⁷ Baptisatorum (łac.) – ochrzczonych.

³⁸ Olea Sacra (łac.) – Oleje Święte.

³⁹ Vasculum, -i – dosł. małe naczynko; najczęściej tym terminem określa się małe naczynie z wodą, stojące w pobliżu tabernakulum i służące do obmycia palców np. po rozdawaniu Komunii św.; w tym wypadku małe naczynie na oleje święte.

⁴⁰ De Altaribus et eorum Suppellectili (łac.) – Odnośnie ołtarzy i ich sprzętów liturgicznych.

⁴¹ Cum portatili (łac.) – z portatyłem.

⁴² Obraz Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae (łac.) – obraz Niepokalanie Poczętej Najświętszej Maryi Panny.

⁴³ Cum portatili (łac.) – z portatyłem.

⁴⁴ Łazarz III Henckel von Donnersmarck (1729-1805) – 1768-1805 właściciel Bytomia i Siemianowic; od 1793 r. piąty wolny pan Bytomia; rezydował w Siemianowicach; w swoich rozległych dobrach dbał o rozwój przemysłu i górnictwa; wspierał budowę kościołów parafialnych w Radzionkowie i Kochłowicach oraz kościoła minorytów w Bytomiu, gdzie ufundował kryptę grobową dla swej rodziny; por. A. Kuzio-Podrucki, *Henckel von Donnersmarckowie – kariera i fortuna rodu*, Bytom 2003, s. 60, 62-65, 67, 87, 95, 97-98.

dziesiątego drugiego, dnia trzeciego czerwca w Krakowie w sądach zadwornych otrzymanym.

Kursu przy tym kościele nie masz.

Inwentarz niżej spisany sprzętów kościelnych.

*De Reliquiis*⁴⁵

Przy tym kościele znajduje się relikwia ś. Anny.

*De Confraternitatibus et Indulgentiis*⁴⁶

Bractwo ś. Anny za przywilejem Roku Pańskiego tysięcznego szesćsetnego pięćdziesiątego pierwszego, dnia pierwszego lutego w Warszawie w konwencie WW. OO. Bernardynów danym, i roku tegoż dnia trzeciego marca w Krakowie w sądach zadwornych potwierdzonym, jest wprowadzone, z nabożeństwa parafianów utrzymuje się.

*De Fabrica Ecclesiae*⁴⁷

Stan kościoła tego jest bardzo mizerny, a dla płytkich, i zmylonych fundamentów pustoszeje; pokryty gontami; ma wieżyczkę z sygnaturką w mniejszym chórze gątami pokrytą⁴⁸. Podsiebitka⁴⁹ z tarcic⁵⁰ stara, spruchniała, z prostym malowaniem. Podłoga z tarcic stara, popsuta w większym chórze, w mniejszym kamienna. Ściany tego kościoła dużo porysowane w pięciu miejscach ku wschodowi. Okien po całym kościele N° 5. W niektórych szyby ztłuczone sparsim⁵¹. Ławki wszystkie i formy prezbiteralne prostą robotą robione pustoszeją. Konfeszonałów starych N° 3. Ołtarze wszystkie staroświeckie prostym kształtem robione. Kaplica do kościoła przymurowana gątami, pokryta, w sklepieniu wielkie pokazują się rysy; w niej okien 4; fundacyi Kreczyków⁵²; ale już jej [tj. fundacji – MT] małe bardzo znaki dają się widzieć; pod Tytułem Niepokalanego Poczęcia; podczas wizyty ostatniej przeniesiony Obraz Immaculata i przyłączony do ołtarza Pocieszenia Matki Boskiej, a na miejsce przeniesionego obrazu mieści się obraz Miłosiernego Pana Jezusa. W tej kaplicy jest chrzcielnica ad pisciną⁵³ z jednej,

⁴⁵ De Reliquiis (łac.) – Odnosnie relikwii.

⁴⁶ De Confraternitatibus et Indulgentiis (łac.) – Odnosnie bractw i odpustów.

⁴⁷ De Fabrica Ecclesiae (łac.) – Odnosnie budynków kościelnych.

⁴⁸ Opisywany kościół został rozebrany ok. 1916 r. Zachowały się jego zdjęcia jak wyglądała owa budowla na początku XX wieku, por. „*Dawno temu w Czeladzi...*” *Wystawa fotografii według koncepcji artystycznej Jerzego Żymirskiego*, Czeladź 2002, s. I, 5, 12; T. Kostro, *Zagłębienie którego nie ma. Będzin-Czeladź-Dąbrowa-Sosnowiec*, Łódź 2017, s. 53.

⁴⁹ Podsiebitka – sufit, strop.

⁵⁰ Tarcica – deska drewniana powstała w wyniku odcięcia jej od okrągłej kłody drewna; może mieć różną formę, np. deski, bala, belki, listwy, łąty.

⁵¹ Sparsim (łac.) – w różnych miejscach.

⁵² Por. Z. Jedynak, J. Drabina, *Stosunki wyznaniowe*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, s. 237-238; J. Wiśniewski, *Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach: będzimskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn*, Marjówka Opoczyńska 1936, s. 75.

⁵³ Ad piscinam (łac.) – obok pisciny; terminem tym określano zarówno kamienną misę umieszczoną w niszy na ścianie, w której dokonywano obmycia rąk przed mszą św. oraz w jej trakcie,

z drugiej strony Olea Sacra w szafce w murze zamknięte. Ambona w większym chórze od zachodu do ściany przykuta robotą prostą z obrazem ś. Franciszka Xawerego. Tęcza drewniana z wyrażeniem Ukrzyżowanego. Chór muzyczny przy drzwiach

[s. 251]

wielkich murowany z sklepieniem i trzema oknami. w którym są organy o 12 głosach dobrze zreparowane. Grobów murowanych w kościele trzy, czwarty w kaplicy. Drzwi wielkie kościoła ku południowej stronie blachą żelazną całe pokryte, kratami żelaznymi obite, zaporą i dobrym zamknięciem obwarowane. Od wschodu Słońca kruchta murowana sklepią, w której są drzwi mniejsze do kościoła blachą żelazną, pokryte, zamkiem i kłótką opatrzone. Zakrystia w mniejszym chórze ku zachodowi murowana, do muru kościelnego przyłączona, do niej drzwi blachą żelazną pokryte, zamknięciem dobrym opatrzone, wewnątrz sklepią. Wyżej zakrysti jest skarbiec pod dobrym zamknięciem drewnianymi kratami obwarowany. W teże są szafy, na aparaty, dobre drewniane, cała gątamii pokryta, w której są dwa dzwony, większy i mniejszy, jest także dzwonek za konających. Cmentarz murem obwiedziony w którym jest brama z kratą żelazną od miasta ku wschodowi; i trzy forty, od północy, zachodu z kratami, od południa z drzwiami bez kraty. Kosnicy nie ma, bo przed kilku lat było pochowanie kości. Teraz gdy się kopią doły na cmentarzu, razem z spuszczoneym trupem, wydobyte kosci wrzucają się do dołu.

W tym kościele znajdują się napisy⁵⁴. 1wszy przy zakrystii:

Generosus Fridericus Paczek de Wrocymowice in Milejowice et Dąbrowka Hares Tenutarius Będzinensis, florente aetate, In lustrandis dißitis Regionibus et Regnis transactâ, maturâ vero negotiis Serenißimi Regis et Sanctus Regni, Publicis, impensa Fide, qua sua in Patriam, hostes ejusdem, strenue profligando, et stata Magnorum, favorem maximum nactus, obdormivit in Domino Anno [...] ⁵⁵ Mense [...] ⁵⁶.

a także puryfikacji naczyń liturgicznych po zakończeniu mszy św., jak i otwór w posadzce (rodzaj studni), do którego wylewano np. zużytą wodę z chrzcielnicy czy wodę pozostałą po praniu tzw. bielizny liturgicznej. Opis chrzcielnicy w kościele w Czeladzi (por. przypis 12) wskazuje, że był to rodzaj studni, odprowadzającej wylewaną wodę prosto do gruntu.

⁵⁴ Powyżej cytowane epitafia i tablice zostały przed zburzeniem starego, opisywanego tutaj kościoła, przeniesione do nowej, neoromańskiej świątyni w Czeladzi. Nową świątynię poświęcono 13 marca 1912 r., zgodę zaś władz na rozbiórkę starego kościoła uzyskano 24 marca 1914 r. Stary kościół rozebrano według wszelkich danych w 1916 r. Opisując w okresie międzywojennym kościół parafialny św. Stanisława w Czeladzi, ks. J. Wiśniewski podał także teksty znajdujących się w tej świątyni epitafiów i tablic. Por. M. Trąba, *Stosunki wyznaniowe*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, Czeladź 2012, s. 504; Wiśniewski, *Diecezja częstochowska*, s. 78-80.

⁵⁵ Pozostawiono puste miejsce w tekście inskrypcji.

⁵⁶ Pozostawiono puste miejsce w tekście inskrypcji. Tłumaczenie: Szlachetny Fryderyk Paczek z Wrocymowic, dziedzic Milejowic i Dąbrowki, dzierżawca będziński. Będąc w sile wieku zajmował się zarządzaniem (przeglądem) posiadłości w okolicach, zaś w wieku dojrzałym wypełniał publiczne obowiązki powierzone mu przez Najjaśniejszego Króla i Senat Królestwa. Dzięki niezmiernemu poświęceniu dla ojczyzny i gorliwej walce z jej wrogami dostąpił wielkiej łaski i zyczliwości.

2gi Przy kaplicy:

D. O. M.
 Sistite gradum Viator
 Quis quis ades, qui morte cades, dices posteris.
 Si virtutem aestimas, hic extinctam legis.
 Dum mortalis ipse mortalitatis Typum inspicias
 hic depositus jacet,
 Magnificus Generosus Dominus Michael de Jaroszyn Jarocki
 Rothmagister olim Nobilitatis Severienę et Ductor,
 Cujus si virtutem aestimas
 Ferreum quondam in morte Polono Militem
 Tam Turcicas inter hostas
 Quam Scithicas inter sarischas
 et alia bellica tormenta
 Vitam pro Patria ponere volentem.
 Pulchram quaerentem, et non invenientem mortem
 agnosces ides
 Quia non cita morte, sed longeva, si possibilis esset
 dignus pro meritis fuerat vita,
 ergo amice Lector cave,
 Ne hunc ferreum ante virum mortuum esse putes.
 Vivit ille non jam ferreus sed aureus.
 Quia in aurea pia, grataque tam dilectae suae Uxor
 Magnificae ac Generosae Dominae Evae de Trzebienia Trzebienska
 Quam Consanguineorum vicinorum, amicorum, nobilium
 Pauperum Subditorum, aureis literis
 Ut diu splendeat exarata memoria
 Si vivum amasti, ora pro amico
 Si odisti, non invidias, parce sepulto. Mortuus Anno 1702.
 Die 4ta Martij
 aetatis sua Annor 55⁵⁷.

Zmarł w Panu w roku... w miesiącu (tłum. B. Machowska-Jaros). W prezentowanym tekście nie odnotowano istnienia żadnego dopisku na lub w pobliżu inskrypcji nagrobnej. J. Wiśniewski podaje, że w chwili kiedy on opisywał kościół czeladzki, czyli w okresie międzywojennym, pod inskrypcją widniała dopisana data 1628; por. Wiśniewski, *Diecezja częstochowska*, s. 79.

⁵⁷ Bogu Najlepszeemu Największeemu//Zatrzymaj się, pielgrzymie//Kimkolwiek jesteś, śmiertelniku, powiesz to potomnym//Jeśli cenisz cnotę [męstwo], to wiedz, że ona tu zgasła//Gdy ty, jako śmiertelny, spojrzysz na obraz przemijania//Tu leży złożony//Wspaniały i szlachetny Michał z Jaroszyna Jarocki//Rotmistrz i dowódca szlachty siewierskiej//Jeśli cenisz jego męstwo, to dowiesz się//Że nie zawahał się oddać życia za ojczyznę//Jako żołnierz w wojnie, pomiędzy tureckimi włóczęgami i scytyjskimi mieczami, wśród wielu machin wojennych, szukał pięknej śmierci, a nie znalazł jej//Zasłużył na nagrodę nie z powodu szybkiej śmierci, lecz długiego życia//Dlatego, zacny przyjacielu uważaj, abyś nie sądził, że jest martwy ten, który wcześniej był niezłomny (nie do pokonania)//On żyje już nie jako żołnierz, lecz już w pełni chwały//W znakomitej pamięci zarówno swej ukochanej żony, wspaniałej i szlachetnej Ewy de Trzebienia Trzebienskiej//Jak i bliskich krewnych, przyjaciół i poddanych sług//Aby pamięć [o nim] wyryta złotymi zgłoskami przetrwała

Napis 3ci w kaplicy:

Jesus Maria Joseph
Acheu, labores vitae nostrae solvit mors;
Convictus humanos rumpit mors.
Tu dulcis Jesu salva nos,
Posteritas paribus indica, juva nos
Tibi Jesu vixi, Tibi morior, ut tuus sim aeternè praecor
1688. Andreas Kreczyk⁵⁸.

4ty w tejże kaplicy:

D. O. M.⁵⁹
Tereŝy Felicyanny ze Bzowa Kreczykowy pobożney
Małzonki lat 33 pracującey złożone ciało w Grobie,
tobie Czytelniku terminu smiertelności pewnemu,
pomoc Duszy zaleca załośny Małzonek. Obijt 4 Decembris
1685. aetatis annorum 46. Teresia Kreczykowa⁶⁰.

Inwentarz sprzętów i ruchomości kościoła farnego w Czeladzi

Srebro	Grzywny ⁶¹	Łuty ⁶²
Monstrancja staroswiecka z wieżyczkami pięknej roboty, srebrna, pozłacana 19 8

na wieki.//Jeśli kochałeś go za życia módl się za przyjaciela.//Jeśli zaś nienawidziłeś, zaniechaj, oszczędź zmarłemu. Zmarł w roku 1702 dnia 4 marca.//w wieku 55 lat. (tłum. B. Machowska-Jaros).

⁵⁸ W wypadku tego tekstu istnieją różnice pomiędzy zapisem w edytowanym dokumencie, a zapisem przytoczonym przez ks. J. Wiśniewskiego. Choć są to minimalne różnice przytaczamy tłumaczenie obu wersji zapisu. Wersja z rękopisu: Jesus Maria Joseph//Acheu, labores vitae nostrae solvit mors//Convictus humanos rumpit mors.//Tu dulcis Jesu salva nos,//Posteritas paribus indica, juva nos//Tibi Jesu vixi, Tibi morior, ut tuus sim aeternè precor. Tłumaczenie: Jezus Maria Józef.//Ach cóż! Od trudów uwalnia nas śmierć.//Śmierć zrywa ludzkie kajdany//Ty, słodki Jezus, ocal nas//Potomności, wesprzyj nas i poleć przyszłym pokoleniom//Jezu, dla Ciebie żyłem i dla Ciebie umieram. Proszę cię, abym należał do Ciebie na wieki (tłum. B. Machowska-Jaros). Wersja przytoczona przez ks. J. Wiśniewskiego: Jesus Maria Joseph//Echeu, labores vitae nostrae solvit mors//convictus humanos rumpit mors.//In *dulcis Jesu* salva nos,//Posteritas panibus inclina juva nos//Tibi Jesu vixi, Tibi morior, ut tuus sim aeternè precor. Tłumaczenie: Jezus Maria Józef.//Ach cóż! Od trudów uwalnia nas śmierć.//Śmierć zrywa ludzkie kajdany//Ty, słodki Jezus ocal nas//Potomności, nachyl się ku nam i wesprzyj nas pokarmem duchowym//Jezu, dla Ciebie żyłem i dla Ciebie umieram. Proszę cię, abym należał do Ciebie na wieki (tłum. B. Machowska-Jaros).

⁵⁹ DOM – (łac.) Deo Optimo Maximo, Bogu Najlepszem Największemu.

⁶⁰ Obijt 4 Decembris 1685. aetatis ann[?] 46. Teresia Kreczykowa (łac.) – Zmarła 4 grudnia 1685 r. w wieku 46 lat Teresa Kreczykowa.

⁶¹ Grzywna – 1) dawna jednostka miary masy stosowana głównie do określania wagi monet oraz wagi probierczej srebra; 2) dawna jednostka monetarna.

⁶² Łut – dawna jednostka miar masy; 1 łut = 1/16 grzywny.

Monstrancya druga mniejsza do Kaplicy Niepokal[anego] Poczęc[zęcia] M[aryi] P[anny]	6	
Monstrancyka trzecia do ś. Anny	4	11
Kielich duży pięknej roboty z pateną pozłacany	5	8
Kielichów innych pozłacanych z patenami N ^o 5	13	3
Puszka pozłacana w cyborium	3	11
Vasculum wewnątrz wyzłacane do chorych		6
Vasculum na Olej Święty do chorych złe, nieważone		
Trybularz ⁶³ z łotką ⁶⁴ i łyżeczką	9	3
Lampa duża srebrna	11	1
Krzyż procesjonalny	4	8
Ampulek srebrnych para jedna	1	7
Wotow srebrnych do Niepokalanego Poczęcia N ^o 2.		
Korona gięta N ^o 1. Łancuszek podwoj[ny] pozłac[any] N ^o 1. Wotów do Najsw[iętszej] M[aryi] P[anny] Pociesze[nia] i ś. Anny N ^o 13. Talerow bitych z uszkami N ^o 2. Metalikow N ^o 3. Krzyżyk N ^o 1. Koron N ^o 2. Koronek małych N ^o 2.		
to wszystko wazy	3	12
Lampa w serce robiona	2	6

Perły i korale

Perł do Najsw[iętszej] Marij Panny Pocieszenia nici N ^o 19	
Korali z różnych obrazów nici N ^o 40	

Miedz, Mosiądz, Cyna, Żelazo

Kociołek Chrzcielnicy miedziany pobielany nowy	N ^o 1.
Kociołek na wodę święconą	N ^o 1.
Kotłów do bębnienia	N ^o 2.
Kociołek na wodę święconą stary	N ^o 1.

[s. 253]

Krupka na hostye	1
Miednica mosiężna	1
Lustrów	3

⁶³ Trybularz – kadzielnica, przyrząd używany w czasie liturgii, w którego wnętrzu rozpalano ogień służący do obkadeń w trakcie sprawowania liturgii; najczęściej w formie metalowego koszyka zawieszzonego na trzech łańcuszkach

⁶⁴ Łódka – naczynie, w którym przechowywano kadzidło, np. suszone zioła i zaszuszoną żywicę, przenoszone za pomocą łyżeczki do trybularza i używane do spalania podczas okadzeń w trakcie sprawowania liturgii.

Dzwonków małych	6
Lichtarzy dużych cynowych	6
Lichtarzy przed Matką Boską	6
Lichtarzy małych	13
Krzyżów na ołtarzach	3
Lawaterz ⁶⁵ z podstawką	1
Rurek blaszanych	2
Krupka na komunikanty	1
Żelazo do opłatków	1
Kłótek do kościoła zamkn[ięcia]	5
Trybularz	1
Lampa przed ś. Anną	1
Tac	2
Dzwonek bracki	1
Lichtarzy przed ś. Anną	6
Lichtarzy w kaplicy	6
Krzyż wielki. 1 Pacyfikał mosię[żny]	1
Ampulek para	1
Łódka cynowa z łyżeczką	1
Tac blaszanych	2
Szczypkow	2
Cyrkuł ⁶⁶ do komunikantow	1
Pieczeń żelazna kościelna	1

⁶⁵ Lawaterz – naczynie używane w czasie mszy św. do obmywania rąk przez kapłana podczas ofiarowania.

⁶⁶ Cyrkuł do komunikantów – przyrząd służący do wycinania okrągłych komunikantów lub hostii; metalowe koło z zastrzonymi krawędziami i rączką.

Apparaty. Ornaty Białe.

1. Francuskiej materyi w kwiaty srebrne, i jedwabne, galonem⁶⁷ białym szychowym⁶⁸ oblamowany z stołą¹ i manipularzem⁶⁹.
2. W kwiaty złote, i srebrne i jedwabne różnego koloru, galonem złotym oblamowany, kitajką⁷⁰ niebieską podbity z stołą, manipularzem.
3. Na dnie białym w kwiaty złote, srebrne i jedwabne różnego koloru kompanką⁷¹ szychową oblamowany, z stołą, manipularzem.
4. W kwiaty jedwabne różnego koloru cały jednaki, galonem szychowem złotym oblamowany z stołą, manipularzem.
5. Tejże materyi z kolumną szychową białą, w kwiaty jedwabne szytą, galonem szychowem oblamowany, z stołą, manipularzem.
6. W kwiaty jedwabne różnego koloru, galonkiem szychowem złotym oblamowany, z stołą i manipularzem.
7. W kwiaty różnego koloru jedwabne, taśmą jedwabną oblamowany, z stołą i manipularzem.
8. Takiejże materyi z stołą manipularzem.
9. Materyi staroświeckiej, taśmą modrą jedwabną oblamowany z stołą i manipularzem.
10. Połatłasowy z kolumną partyrową⁷², taśmą białą jedwabną oblamowany, z stołą i manipularzem.
11. Adamaszkowy z kolumną atłasową, czerwoną, i taśmą jedwabną złotą oblamowany z stołą y manipularzem.
12. Ornatów starych nędzowych⁷³ z należytosciami N^{ro} 2.

⁶⁷ Galon – taśma tkana lub pleciona wykonana w całości lub w części z metalowych nitki, najczęściej naszywana na ubrania w celu ich ozdoby; wykorzystywana często dla oznaczenia stopni wojskowych. Zajmujący się wyposażeniem kościołów w Polsce ks. A. Brykczyński pisał w XIX wieku: „Dla podniesienia piękności [aparatury kościelnych – MT] używa się galonów, które powinny być złote lub jedwabne, bo wszelkie szychy są nader nietrwałe, prędko czernieją i wyglądają bardzo ordynarnie. We Włoszech nie używają wcale galonów białych, ale u nas takowe są rozpowszechnione, a że są przystępniejsze co do ceny i nader efektowne, a nigdzie nie zakazane, przeto je bardzo zalecam, ale rozumie się prawdziwie srebrne lub jedwabne”, por. A. Brykczyński, *Dom Boży to jest praktyczne wskazówki budowania, naprawiania i utrzymywania kościołów na wzór dzieła X. Montault „Traité prtique de la construction, de l’ameublement et de la décoration des églises”*, Warszawa 1888, s. 239.

⁶⁸ Szych – nić owinięta cienkim drucikiem, używana do haftu, przy ozdabianiu ubiorów oraz do wyrobu tkaniny szychowej.

⁶⁹ Manipularz – szata liturgiczna w postaci wstęgi materiału (małej stuły) noszona przez kapłana podczas sprawowania mszy św. na lewej ręce; od czasu reform Soboru Watykańskiego II nie jest wykorzystywana podczas liturgii.

⁷⁰ Kitajka – rodzaj tkaniny jedwabnej; źródłem nazwy tkaniny jest rosyjska nazwa Chin – Kitaj; był to najtańszy, najprostszy i najbardziej popularny rodzaj tkaniny jedwabnej rozpowszechniony w Rzeczypospolitej.

⁷¹ Kompanka – wąska koronka, wyrabiana w Polsce od XVII wieku; służyła przede wszystkim do poszerzania droższych koronek brukselskich.

⁷² Tkanina partyrowa – wyrób jedwabny o kwiatowym wzorze.

⁷³ Nędza – tkanina jedwabna lub półjedwabna gorszego gatunku.

13. Po wizycie przybył ornat biały z kwiatami złotymi i srebrnymi na białym dnie, galonem złotym oblamowany z stołą, manipularzem.

14. Ornat żółtawy białemu służący z kolumną czerwoną, taśmą złotą oblamowany z stołą i manipularzem.

Ornaty czerwone

1. Aksamitny z kolumną białą w kwiaty złote, i jedwabne, galonem szychowym białym żółtym oblamowany, z stołą i manipularzem dobieraniami.

2. Ponsowy, w kwiaty białe, galonem białym szychowym oblamowany z stołą, manipularzem.

3. Materyi francuskiej w kwiaty różne, galonem białym szychowym oblamowany, z stołą, manipularzem.

4. Adamaszkowy tasiemką żółtą jedwabną oblamowany z stołą i manipularzem.

5. Staroswieckiej materyi w kwiaty złote, koronką szychową żółtą oblamowany, z stołą, manipularzem.

[s. 254]

6. Adamaszkowy z kolumną niebieską galonem żółtym szychowym oblamowany, z stołą, manipularzem.

7. Takież, galonem takimże oblamowany z stołą manipularzem.

8. Adamaszkowy taśmą niebieską oblamowany z stołą, manipularzem.

9. Adamaszkowy z kolumną białą tasiemką zieloną oblamowany z stołą i manipularzem.

10. Nędzowy cały spłowiały, galonem szychowym białym oblamowany z stołą, manipularzem.

11. Spłowiały z kolumną niebieską galonem białym szychowym oblamowany z stołą, manipularzem.

12. Spłowiały z kolumną w kwiaty, tasiemką modrą oblamowany, z stołą, manipularzem.

13. Spłowiały tasiemką szychową oblamowany, z stołą, manipularzem.

Stoła czerwona aksamitna, staroswiecka, szychem przerabiana.

Ornaty zielone

1. Adamaszkowy z kolumną czerwoną tasiemką jedwabną oblamowany, z stołą, manipularzem.

2. Ałasowy z kolumną czerwoną tasiemką żółtą oblamowany, z stołą i manipularzem.

3. Nędzowy z kolumną żółtą nędzową, tasiemką białą oblamowany, z stołą, manipularzem.

Ornaty fioletowe

1. Aksamitu strzyżonego z kolumną czerwoną adamaszkową, galonem szychowym białym oblamowany, z należytościami dobieraniami.

2. W kwiaty szychowe białe i jedwabne różnego koloru, galonem szychowym żółtym oblamowany z stołą, manipularzem.

3. Adamaszkowy z kolumną spłowiałą, czerwoną galonem białym szychowym oblamowany.
4. Adamaszkowy, tasiemką jedwabną białą oblamowany z stołą i manipularzem.
5. Nędzowy stary tasiemką oblamowany bez stoły i manipularza.

Ornaty czarne

1. Parterowy z kolumną nędzową żółtą, kompanką szychową białą, oblamowany z stołą i manipularzem.
2. Aksamitny z kolumną białą w kwiaty srebrne i jedwabne galonem szychowym żółtym oblamowany z stołą, manipularzem.
3. Rojowy⁷⁴ z kolumną białą w kwiaty żółte jedwabne galonem szychowym żółtym oblamowany z stołą, manipularzem.
4. Adamaszkowy z kolumną białą w kwiaty jedwabne różnego koloru, galonem białym szychowym oblamowany z stołą, manipularzem.
5. Atlasowy z kolumną białą w kwiaty sychowe białe i jedwabne kompanką białą szychową oblamowany z stołą i manipularzem.
6. Adamaszkowy z kolumną szychową w kwiaty różnego koloru, galonem szychowym żółtym oblamowany z stołą, manipularzem.

Ornatów do kaplicy należących jest starych 5: biały, czerwony, zielony, fioletowi i czarny. Z stołami i manipularzami.

Po wizycie przybyły dwa czarne ornaty: 1. z materyi rzymskiej, 2. z piękniejszego i cieńszego kamlotu⁷⁵ białym szychem oblamowane z przynażyłościami.

[s. 255]

Kapy

1. Bogata, na dnie lito srebrnym z kwiatami dużymi złotymi i jedwabnemi, koronkami złotymi obwiedziona, i złotymi franslami w tyle przyozdobiona, z klamerkami srebrnymi, kitajką karmazynową podbita, z stołą bogatą tejże materyi.
2. Biała w kwiaty srebrne, i jedwabne różnego koloru galonem żółtym szychowym oblamowana.
3. Biała morowa⁷⁶ stara, galonem żółtym szychowym oblamowana.
4. Czerwona adamaszkowa galonem białym szychowym oblamowana.
5. Zielona spłowiała, tasiemką jedwabną niebieską oblamowana.
6. Fioletowa aksamitna, tasiemką jedwabną białą oblamowana.
7. Czarna z listwą niebieską w kwiaty kompanką szychową białą oblamowana.
8. Po wizycie przybyła kapa aksamitna koronkami srebrnymi obwiedziona, i srebrnymi franslami w tyle przyozdobiona, z klamerkami srebrnymi, kitajką niebieską podbita z stołą tejże materyi.

⁷⁴ Roja – tkanina wełniana o kosmatej fakturze.

⁷⁵ Kamlot – cienka, rzadko tkana tkanina z szorstkiej wełny czesankowej gorszego gatunku, produkowana w Polsce od XIV do XVIII wieku.

⁷⁶ Mora – gładka, jednobarwna tkanina jedwabna lub półjedwabna, rzadziej bawełniana lub wełniana, poddana procesowi morowania, czyli maglowaniu żelaznym lub skórzany walcem, w celu uzyskania nieregularnych smug.

Przybyło także Tabernaculum białe, z kwiatami złotymi i srebrnymi na białym dnie, galonem złotym, i szychowym żółtym, oblamowane.

Firanki, Antepedia i Sprzęty różne

Firanki czerwonych parterowych z oblamką kitejkową para	1
Kitejkowych niebieskich z oblamką czerwoną jedwabną para	1
Parterowych z oblamką szychową półtory sztuki.	
Żółtych kitejkowych szychem obwiedzionych para	1
Żółtych rojowych z oblamką szychową białą para	1
Kitejkowych czerwonych spłowiących szychem złotem obwiedzio: para	1
Parterowych zielonych z oblamką kitejkową czerwoną para	1
Kitejkowych białych w prążki różnego koloru para	1
Kitejkowych żółtych z oblamką niebieską para	1
Siatkowych płótnem czerwonym podszytych para	1
Kitejkowych białych szychem obwiedzionych para	1
Atlasowych w czerwone i białe prążki para	1
Żółtych atlasowych z cętkami białymi, z niebieską stąszką z 5 kutas[ami] złote[mi] para	1
Niebieskich, gredyturowych ⁷⁷ z szychem białym para	1
Niebieskich kitejkowych z szychem białym para	1
Kitejkowych czerwonych zpełzłych para	1
Kitejkowych zielonych z szychem złotem para	1
Kitejkowych mienionych z szychem białym para	1
Ataminowych ⁷⁸ w prążki z oblamką kitejkową para	1
Chustek jedwabnych starych złotem wyszywanych	2
Po wizycie przybyły duże firanki białe z kwiatami złotymi i srebrnymi na białym dnie taśmą żółtą oblamowane u Miłosiernego Pana Jezusa.	
Przybyło feretrum ⁷⁹ nowe wyzłacane. Mszał nowy.	
Antepedyów ⁸⁰ w różnych kolorach i materyi	3
Baldachin nowy o czterech laskach	1
Baldachin stary o dwóch laskach	1
Biretow 5.	
Pasek jedwabny 1.	
Pasków włóczkowych 2. Niciany 1.	
Sup[...] ⁸¹ 3.	
Oppon na zasłonienie ołtarzy 3.	
Oppona szkotowa 1.	

⁷⁷ Gredytur (grodetur) – gęsta tkanina jedwabna, średniej grubości, wykorzystywana często do haftów.

⁷⁸ Atamin (etamina) – lekka, przezroczysta tkanina jedwabna, tkana splotem płóciennym.

⁷⁹ Feretrum (łac. feretrum, -i) – katafalk, mary, całun.

⁸⁰ Antependium (łac. antependium, -ii) – zasłona na przednią część ołtarza, najczęściej w postaci tkaniny rozpiętej na drewnianym ramie, rzadziej drewniane bądź skórzane; często bogato zdobione i haftowane; kolor zakładanego antependium zależał od okresu roku liturgicznego.

⁸¹ Słowo nieczytelne.

Zasłon do zasłonięcia S[ancti]S[i]mi 3.
 Poduszek pod mszały 4.
 Chorągwi wielkich starych 4. małych 4.
 Proporców 4.
 Proporców z laterniami 2.
 Obrazów brackich do noszenia 3.
 Lasek brackich⁸² 3.
 Passya Wielka Bracka 1.
 Passyi pomniejszych 2.
 Statua Zmartwychwstania Pańskiego 1.
 Krzyżów drewnianych 2.
 Kap brackich 20.
 Giermaków⁸³ sukiennych 3.
 Lichtarzy drewnianych większych par 3. mniejszych par 3.
 Katafalk z trumną i mary.
 Krzesło skórą obite 1.
 Pacyfkał półmosiężny półdrewniany 1.
 Worek z dzwonkiem 1.
 Szafa na chorągwie 1.
 Kobierców tureckich 4.
 Przybyło szczypców 2.

[s. 256]

Bielizna

Alb rąbkowych z koronkami	2
Alb nowych z koronkami	4
Alb cienkich grubsz[y]ch naprawnych	7
Humerałów ⁸⁴ cienkich, grubszych	12
Puryfikaterzów ⁸⁵	50
Tuwalnia ⁸⁶ rąbko[wana] z koron[kami] białemi	1
Tuwalnia cien[ka] jedwab[na] szych[owan] wyszy[ywana]	1
Tuwalni rąbkow[ana] wyszywa[ana] białym	3
Obrusów z wyszyw[aniem] białym, czerw[onym]	13
Połobrusow z wyszyw[aniem] czerw[onym], białym	11

⁸² Laski brackie – rodzaj prostej laski drewnianej, zakończonej metalowym okuciem; symbol władzy osób dbających o porządek w kościołach; często funkcję ową powierzano członkom istniejącego przy kościele bractwa.

⁸³ Giermak – rodzaj wierzchniego ubrania w postaci długiej, luźnej sukni.

⁸⁴ Humerał – (łac. humerale, -is) szata liturgiczna koloru białego, najczęściej w postaci prostokątnego kawałka materiału z dwoma, długimi tasiemkami; celem zakładania humerału było osłonięcie szyi oraz ramion, gdy nie czyniła tego alba.

⁸⁵ Puryfikaterz – (łac. purificatorium, -ii) kawałek płótna używany do oczyszczenia (puryfikacji) kielicha lub puszki.

⁸⁶ Tuwalnia – szeroki pas ozdobnej tkaniny zakładany na ramiona przez osoby duchowne; używany w czasie procesji, błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem i przenoszenia tegoż; przez ten materiał osoba duchowna dotyka np. monstrancji czy puszki z Najświętszym Sakramentem.

Ręczników różnych do lawaterza	15
Chustek płociennych wyszyw[anych]	3
Komży dla księży	3
Alb cienkich z koronką kitajką pons[owych] podbit[y]ch	2
Alb cienk[ich] i grubszych dobrych z koronka[mi]	7
Korporałów nowych	18
Tuwalnia złotem i jedwabiem batysto[wa] wyszy[wana]	1
Tuwalnia rąbkow[ana] cien.[?] grubszych wyszyw[ana]	14
Obroz płocienny nowy z koron[ką]	1
Ręczni[ków] małych do ołtarzy	8
Komeszek dla chłopcow	8

Summariusz różnych fundacyi do ołtarzów

Fundacje do prebendy czyli ołtarza Pocieszenia Najś[więtszej] M[aryi] P[anny]

1691. W poniedziałek po Niedzieli Laetare⁸⁷ w grodzie siewierskim złp 3000 na dobrach Pogoni w księstwie siewierskim. Zapis.

1681. We wtorek po Niedzieli kwietnej⁸⁸ w tymże grodzie złp 2000 na dobrach Chroszczobrod w tymże księstwie. Zapis.

1646. We wtorek przed ś[wię]tym ś. Małgorzaty Panny i Męczen[nicy] w grodzie krakow[skim] złp 1000 na dobrach Kąpiołki w województwie krak[owskim] w powiecie lelowskim. Zapis.

1765. Dnia 11 października przed urzędem radzeckim będzińskim, złp 700 na synagodze w Będzinu w województwie krakowskim. Zapis.

1782. Dnia 12 marca, przed tymże urzędem w Będzinu f. pol. 124 na synagodze będzińskiej. Zapis.

1783. Dnia 22 lipca przed tymże urzędem złp 500 na teźże synagodze będzińskiej. Zapis.

1773. Dnia 30 lipca przed tymże urzędem złp 216 na roli w Będzinu Sław[etnego] Styrkowskiego. Zapis.

1780. Dnia 15 kwietnia przed tym ze urzędem złp 100 na Łąkach w Będzinu Sław[etnego] Solnickiego. Zapis.

1777. Dnia 6 maja przed wspomnianym urzędem złp 100 na całym mieście Będzinu. Zapis.

Przed aktami radzieckimi czeladzkiemi f. pol. 1173 na rolach, domostwach, stołach Sławett[nych] Obywatelów w Czelandzi w księstwie siewierskim. Zapisy.

Fundacje do kapelanii czyli ołtarza Niepoka[lanego] Poczęc[ia] M[aryi] P[anny]

Na Dobrach Łagiewniki w Śląsku prywatny zapis f. pol. 500[#].

[dopisek na dole strony:

⁸⁷ Niedziela Laetare – nazwa IV niedzieli Wielkiego Postu; nazwa wywodzi się od pierwszych słów antyfony na wejście (introitu) formularza mszy św. odprawianej w ów dzień: Laetare, Ierusalem (Wesel się, Jeruzalem.).

⁸⁸ Niedziela Kwietna – używana w Polsce nazwa Niedzieli Palmowej.

Ta summa ma początek z umowy następującej. Ś. p. WJm ks. Michał Maurycy Komecki kustosz krak[owski], a pleban czeladz[ki] ugodziwszy się z kapelanem względem dziesięciny na Przelayce z wyższych wzorów dworskich od Kreczyka dziedzica fundowanej, czyli nadanej do kapelanii Immaculata Concept[io] B[e-atae] M[ariae] V[irginis], za tę dziesięcinę zapłacił f. pol. 500 i bierze się prowizja corocznie f. pol. 30. Ta kompozycja ma być aprobow[ana] od biskupa[.].

Na 10 siągach⁸⁹ drzewa z erekcyi Kreczykow ktora już upada⁹⁰.

1686. Dnia 3 października. Przed aktami ziemskimi bytomskimi w Śląsku, złp 1000 na dobrach Przelayka. Zapis. Już upadło.

1692. Dnia 28 listopada. Przed aktami radzieckimi krakowskimi złp 500 na kamienicy, w Krakowie, między Kamienicą Dzibonicha⁹¹ z jednej, a kamienicą pod Pawiem⁹² z drugiej strony, stojącej, na ulicy ś. Jana⁹³. Zapis. Już upadło.

Z kapitału 2000 płaćli prowizją f. pol. 120 Jm Pan Lazar Henkiel⁹⁴ Graff Bytomski przez lat 14. Brat jego rodzony starszy⁹⁵ przez lat 16. Ojciec⁹⁶ przez lat 18. Gdy potomym wymagał na mnie Graff Lazar, aby mu pokazać ius petitorium⁹⁷ wypłacenia tej prowizyi, ja po

[s. 257]

wielu szukaniach w różnych kancelaryach, tak w Śląsku jako i polskich, nie mogłem tego pokazać. Prowizja od 5 lat już upadła. a tak i fundacja Kreczyków iskierka tylko zostaje.

1686. Dnia 12 czerwca. Przed aktami radzieckimi krakowskimi złp 500 na ogrodzie na Czarnej Wsi zapis. Już upadło.

1777. Dnia 16 kwietnia. Przed urzędem tadzieckim będzińskim złp 100 na roli w Będzinu Sławet[nego] Kapuścika. Zapis.

1782. Dnia 12 marca. Przed tymże urzędem złp 50 na synagodze będzińskiej. Zapis.

⁸⁹ Siąg (starop.) – inaczej sąg, sześcienna miara drewna.

⁹⁰ Tekst dokumentu fundacyjnego patrz: J. Wiśniewski, Diecezja częstochowska, s. 75-76.

⁹¹ Kamienica Dzibonich – obecnie kamienica przy ul. Św. Jana 26 w Krakowie; nazwa pochodzi od nazwiska właściciela budynku, którym był Włoch Baltazar Gibboni.

⁹² Kamienica pod Pawiem – kamienica nosi nazwę Sub Pavone (Pod Pawiem) od XVII wieku; obecnie kamienica przy ul. Św. Jana 30 w Krakowie.

⁹³ Zapis dotyczył obecnego budynku przy ul. Św. Jana 28, tzw. Domu Piotrkowskiego; por. A. Chmiel, Domy krakowskie. Ulica św. Jana, Kraków 1924, s. 260-262.

⁹⁴ Łazarz III Henckel von Donnersmarck (1729-1805) – por. przypis 44.

⁹⁵ Franciszek Ludwik Henckel von Donnersmarck (1721-1768) – pan na Bytomiu w latach 1745-1768; w 1747 roku odzyskał skonfiskowane przez władze pruskie dobra rodzinne; rezydował w majątku Carlshof (Karłuszowiec) pod Tarnowskimi Górami, por. Kuzio-Podrucki, Henckel von Donnersmarckowie, s. 61-63, 94.

⁹⁶ Karol-Józef-Erdmann Henckel von Donnersmarck (1688-1760) – drugi wolny pan stanowy i pan Bytomia w latach 1699-1745; jego żona Maria Józefa w 1718 roku zakupiła dobra Bańgów i Siemianowice; w 1724 roku Karol Józef Erdmann do swych dóbr dołączył poprzez kupno dobra Przelajka; po II wojnie śląskiej, w której poparł Austrię musiał udać się na wygnanie do Wiednia i na Węgry, gdzie ostatecznie zmarł, por. tamże, s. 53-61.

⁹⁷ Ius petitorium (łac.) – tytuł własności; prawo sądowego dochodzenia własności; możliwość wniesienia actio petitoria, czyli skargi cywilnej w sprawie o prawo własności.

1720. Dnia 16 grudnia. Przed aktami radzieckimi czeladzkiemi złp 100 na roli w Czeladzi Sław[etnego] Kuczewicza. Zapis.

1736. Dnia 6 października. Przed temysz aktami czeladzkiemi złp 100 na roli Sławet[nego] Dworaczka w Czeladzi. Zapis.

1776. Dnia 15 maja Przed temysz aktami czeladzkiemi złp 100 na roli Koskały w Czeladzi. Zapis.

1776. Dnia 30 kwietnia. Przed temysz aktami złp 150 na roli Sławet[nych] Twardziszewskiego i Wojnaczyka. Zapis.

Fundacje do ołtarza Ś. Anny.

1725. We wtorek przed świętym ś. Piotra w Okowach w grodzie siewierskim złp 1000 na dobrach milejowice w tymże Księżstwie. Zapis.

1782. Dnia 17 grudnia. Przed urzędem radzieckim będziniskim złp 100 na synagodze w Będzinu. Zapis.

1783. Dnia 10 grudnia. Przed tymże urzędem będziniskim złp 100 na wspomnianej synagodze. Zapis.

Przed aktami radzieckimi czeladzkiemi złp 1568 na rolach, domach, stodołach Sławet[nych] Obywatelów. Zapisy.

Fundacja do ś. Jana Nepomucena

1769. Dnia 20 marca przed Aktami Grodzkimi Siewierskimi f. pol. 1000 na dobrach Zagorze w wojewodztwie krak[owskim] leżących. Zapis.

De Aedibus Parochialibus et aliorum⁹⁸

Pomieszkanie plebańskie blisko kościoła murowane, z przysionkiem, gontami pobite. Wchodząc do sieni sklepionej wprost iest izba sklepiona z dwiema oknami, z kominkiem i piecem, z izby są drzwi do spiżarni sklepionej o jednym oknie. W tejże sieni drzwi do kuchni sklepionej z iednym oknem, jest także piwnica sklepiona. Idąc po wschodach na piętro jest salka mała z oknem na wschód Słońca, z której salki są drzwi do pokoju pierwszego z dwiema oknami, piec i komin; z tego pokoju drzwi do drugiego pokoju, w którym okno jedno i komin, z tego drzwi do trzeciego pokoju o jednym oknie; te pokoje są z zamkami. Z sali są wschody na górę pod dach, gdzie zrobione przegrody 4 na sypanie różnych zbóż. Przy tej plebanii jest sad murem trochę nadpustoszałym kamiennym obwiedziony, którym znajdują się różnego gatunku drzewa rodzajnego, ale po większej części spruchniałe, i mało co pożytku przynoszące.

Do plebanii et kamieniczka przymurowana, gontami pokryta, należą plebanowi^h. Wchodząc do sieni są drzwi do izby o jednym oknie z piecem, kominkiem spustoszałym i drzwiami do komnatki z jednym oknem, piecem i kominkiem spustoszałym. Na przeciw jest stajnia obszerna dla koni, przy której z iednej strony jest schowanie, ale spustoszałe, z drugiej strony wozownica dobra z wrotami na kunach żelaznych. Wieżdżając do plebanii szczupłym podworzem w bramę, w niej

⁹⁸ De Aedibus Parochialibus et aliorum (łac.) – Odnosnie domów parafialnych i innych [budynków].

są wrota dobre pod zamknięciem. Z plebanii idąc do kościoła jest fortka nowa z zasufką żelazną. Na zachod są wrota nowe z fortką pod zamknięciem.

[s. 258]

Folwark

Za rzeką Brynnicą na gruncie pól plebanskich, Poświętnie nazwanych, jest folwark, nowo wystawiony na południe ze wszystkimi wygodami; od południa wchodzi do sieni, z której drzwi do pokoju z trzema oknami, piecem; z pierwszego są drzwi do drugiego pokoju z jednym oknem, piecem i kominkiem; w tym pokoju jest dwoje drzwi, pierwsze do komnaty o jednym oknie, drugie do sieni; to wszystko pod zamknięciem zamkami francuzkiemi; w której są drzwi na północ z dobrym i tęgim zamkiem, tak że jest i komin całkowicie wymurowany do którego wszystkie dymy wpadają, z dwojga drzwi od południa i na północ. Podłoga pokojów, komnaty i sieni z tarcic. W tejże sieni są wschody pod zamknięciem na górę tarcicami zapierzoną dla osobnego schowania, także i drzwi do obszernej piekarni z dwiema oknami, kominkiem, z piecem chlebowym. Z piekarni drzwi do izby gospodarskiej z dwiema oknami, piecem i kominkiem. W izbie są drzwi do spiżarni gospodarskiej pod zamknięciem o jednym oknie, z okiennicami do wszystkich okien. W wspomnianej piekarni są trzecie drzwi do drugiej sieni, w której wschody na górę gospodarską pod zamknięciem. Ta sien ma dwoje drzwi od południa i na północ z zaporami i mocnym zamknięciem.

Przy tym folwarku jest drugi nowy budynek, w którym od południa wchodząc do sieni są drzwi do izby z oknem jednym, piecem i kominkiem murowanym, z pierwszej izby są drzwi do drugiej, o jednym oknie z okiennicami i podłogami z tarcic. Z tej izby są drzwi do spiżarni, w której wschody na górę z zamknięciem. Pod temi dwiema izbami jest sklep cały wymurowany na potrzeby folwarcznej czeladzi. O ścianę jest nowa wozownia z wrotami pod dobrym zamknięciem. Obie te budownie są gontami pokryte nowemi, a przez X. Wawrzyńca Hechthausa plebana czeladzkiego w roku 1790 i 1791 nakładem jego nowo wyfundowane. Stodoły dwie, jedna jest dobra, druga starsza, mało jeszcze reparacji potrzebuje. Spichlerz pod snopkami dosyć wygodny. Stajnie, chlewy, chlewiki z karmnikiem częścią z nowego, częścią z starego drzewa wystawione i poprawione przez dzisiejszego plebana.

Pomieszkanie Ks. Prebendarza oraz i Wikariusza Kościoła Czeladzkiego

Dom nowy gontami pokryty. Wchodząc do sieni po prawej stronie izba umalowana z kominkiem, piecem kaflowym, z dwiema oknami i komnatką, o jednym oknie, z okiennicami i z podłogą z tarcic. Po drugiej stronie izba z kominkiem, piecem kamiennym z dwiema oknami, z komorą o jednym oknie; z sieni po schodach idzie się do piwnicy nowo wymurowanej. Z tejże sieni drzwi do ogrodu ogrodzonego, zasiewa się jarzyną do którego są wrota. jest tak, że stajnia słomą pokryta dla koni, drzwi szałką żelazną obwarowane. Przy niej chlewik. To całe pomieszkanie jest z dziedzicem dobrze oparchanione z wrotami, fortką pod mocnym zamknięciem.

Do prebendy jest Rola Mrowczowska nazwana za fundacyjalne pieniądze kupiona przez Ks. Kaspra Kuczewicza⁹⁹, roku 1756.

Pomieszkanie Ks. Wikarego

Dom cały nienadpsuty, gontami pokryty z sieni idzie się do izby, w której piec kaflowy, kominek, dwa okna, komnatka o jednym oknie z okiennicami i podłogą z tarcic. Z drugiej strony izba czeladna z piecem murowanym, kominkiem, o dwóch oknach. Komora o jednym oknie. Są dwie stajnie spustoszałe. Przy budowni ogród na jarzynę ogrodzony dobrze. To pomieszkanie z podworzem jest dobrze oparchanione.

[s. 259]

Dom kapelana cały spustoszony i poprawy niegodzien.

Do kapelanii jest Rola Kapelańska nazwana między rolami czeladzkimi kupiona od mieszczanina przez Kreczyka dla kapelana.

Ma plac na stodołę na przedmieściu, do młyna idąc po prawej stronie przy zagrodzie organisty.

Organista domu żadnego nie ma.

Szpital w którym z sieni są drzwi do izby z podłogą z tarcic, piec kaflowy, kominek, trzy okna. 4 ubogich z jałmużny żyjących niż z dochodów bardzo szczupłych. Z drugiej strony izby jest i[z]debeczka z piecem, kominkiem i dwiema oknami, z kraczką o jednym oknie. Przed szpitalem Boża Męka drewniana na której ukrzyżowany Pan Jezus na blasze malowany. Przy szpitalu jest plac należący temuż ubóstwu.

Podani plebańscy

Ma pleban podanych 13. Sześciu mając pomieszkanie i 100 zagonów sześciokibowych. Z pola plebańskiego udzielonych robią po dwa dni w tydzień. Siedmiu mając pomieszkanie i 50 zagonów z tegoż pola, robią po półtora dnia w tydzień, pieszo wszyscy. Ich domki niektóre potrzebują znacznej reparacyi.

De Dote Ecclesiae seu Reditibus¹⁰⁰

Dwa dokumenta należytość kościoła dowodzą.

1440. Liber Beneficiorum¹⁰¹.

⁹⁹ Ks. Kasper (Kacper) Kuczewicz – 1749-1756 pleban parafii Mokre (Mokra) w dekanacie pszczyńskim, por. J. Szczepaniak, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej* (XVIII w.), Kraków 2008, s. 124. Prawdopodobnie był to wymieniany przez J. Szczepaniaka Gasparus Kuczewic (Kuczowic, Kuczewicz), wyświęcony w diecezji krakowskiej 27 maja 1745 i skierowany do pracy duszpasterskiej w parafii Piotrowice w dekanacie Zator, por. J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646-1789)*, t. 2: J-M, Kraków 2008, s. 567.

¹⁰⁰ De Dote Ecclesiae seu Reditibus (łac.) – Odnośnie uposażenia lub dochodów.

¹⁰¹ J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, w: *Joannis Długoszy Senioris, Opera omnia*, t. 8, cura A. Przezdziecki edita, Cracoviae 1864, p. 198.

1529. Liber Retaxationum¹⁰².

1595. Wizyta Kazmierskiego własność kościoła opisuje¹⁰³.

Pola Plebańskie Poświętne nazwane.

Od murowanej Bożej Męki na przedmieściu czeladzkim, przy publicznej drodze bytomskiej na południe leżące nad Brynnicą rzeką. Pola, więcej niż na ćwierć mili dobre wzdłuż, aż do granic wsi Milejowice, ale przez wydarcie dziedziców wsi Dąbrówka Celari¹⁰⁴, tylko się teraz do granic Osieczka nazwanych rozciągają. Szerokość tych pól od rzeki Brynnica do drogi boguckiej rościąga się.

Ma pleban sadzawkę większą, Zatok nazwaną, przy rzece Brynnica blisko folwarku, ale od obywatelów miasteczka wydarta, od której sadzawki początek swój biorą łąki, z obu stron rzeki Brynnica ciągnące się do grobli łąk wojtowskich. Z tych łąk może być wozów czterokonných 25.

Ma pasze w swoich polach przy Sosninie do folwarku należącej.

Ma spólną paszę przy Grabku, a to dla Gor należących do pola plebań[skiego]¹⁰⁵.

¹⁰² *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber Retaxationum)*, wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, s. 260

¹⁰³ Wizyta Kazmierskiego – wizytacja kanoniczna parafii dekanatów pszczyńskiego i bytomskiego dokonana w 1598 r. na polecenie biskupa krakowskiego Jerzego kardynała Radziwiła, przez ks. Krzysztofa Kaźmierskiego (Kazimierski), archidiakona krakowskiego, prepozyta tarnowskiego i późniejszego biskupa kijowskiego; por. *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego kardynała Radziwiła biskupa krakowskiego*, wydał, wstępem i objaśnieniami zaopatrzył M. Wojtas, Katowice 1938; F. Maroń. *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej. Dekrety egzekucyjne do protokołów wizytacyjnych z r. 1598*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 5 (1972) s. 263-274.

¹⁰⁴ Cellari – rodzina krakowska pochodzenia włoskiego osiadła w Krakowie od końca XVI wieku; 16 lipca 1667 roku Jakub z Czarnocina Czarnowski zwany Celary zakupił dobra Dąbrówka, co dało początek długoletniej zmianie nazwy osady na Celary-Dąbrówka; por. K. Follprecht, *Przyczynki do dziejów krakowskiego rodu Cellarich*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, 5 (1999) s. 69-84; *Dąbrówka Celarego*, <http://dabrowkamala.blogspot.com/2013/02/dabrowka-celarego.html> (dostęp: 15.12.2017).

¹⁰⁵ Zdanie zapisano w podanej formie.

Tabella wysiewu, zbioru, wymłotu, expensy¹⁰⁶ i przedaży zboża z gruntów plebańskich.

	Wysiew		Zbior		Omlot		Expens z wysiewem		Przedasz		Cena złote	Summa za zboże ¹⁰⁷
	Korce	Cwierci	Kopy	Snopy	Korce	Cwierci	Korce	Cwierci	Korce	Cwierci		
Zyta	50		115		115		80		35		8	280
Przenice	3		6		6		6					
Jęczmienia	10		16		26		20		6		6	36
Owsa	20		40		50		40		10		4	40
Grochu	2		4		4		4					
Prosa		2	8		8		4	2	3	2	10	35
Tatarki	5		10		10							

Summa za zboże złp 391.

¹⁰⁶ Expensum– (łac. expensum, -i) 1) wydatek, nakład, 2) koszty.¹⁰⁷ Prawdopodobnie błąd w zapisie. Powinno być „złote”.

[s. 260]

Dziesięciny wytyczne

Złote

Dworska przełajska wozi się swemi końmi na folwark plebana czeladzkiego, cena	100
Od kuźników przełajski	20
Z niwy wójtowskiej czeladzkiej odwożona od wójta na folwark	40
Z Rozdzinia, chłopska, we wsi składana, połowa słomy	200
Z Sielca, chłopska, we wsi składana, połowa słomy	200
Z Zagorza, chłopska, we wsi składana, połowa słomy	400
Z Klimontowa, chłopska, we wsi składana, połowa słomy	300
Od młynarza czeladzkiego z odwozem	20
Z Dębca alternatim ¹⁰⁸ z Zamkiem Siewierskim f. pol.	16
Summa za dziesięciny f. pol.	1296

Meszne czyli osep¹⁰⁹

Z miasta Czeladzi wiertel ¹¹⁰ siewierskich	żyta	30-20
	owsa	150-100
Z wójtostwa czeladzkiego	żyta	2
	owsa	10
Ze wsi Woykowic Komornych	żyta	36
	owsa	56
Ze wsi Siemianowic	owsa	28
Ze wsi Przełajka	żyta	15
	owsa	24
Z dworu milowskiego	żyta	12
	owsa	12
Ze wsi Milowic	żyta	8
	owsa	8
Żyta ze wszystkiego mesznego wiertel ¹¹⁰ siewierskich		102,
które wynoszą na miarę krakowską korcy		68;
korzec rachując po f. pol 8 uczyni f. pol.		544.
Owsa ze wszystkiego mesznego wiertel ¹¹⁰ siewier[skich]		288,
które wynoszą na miarę krakow[ską] korcy		192;
korzec rachując po f. pol. 4 uczyni f. pol.		768.
Summa mesznego wiertel ¹¹⁰ siewierskich żyta i owsa		390
na korce krakowskie		260,
za które uczyni z. pol.		1312

¹⁰⁸ Alternatim (łac.) – na przemian, na zmianę.

¹⁰⁹ Meszne, osep – termin określający rodzaj dziesięciny uiszczanej plebanowi w postaci wymłóconego już ziarna.

¹¹⁰ Wiertel, viertl – miara pojemności ciał sypkich, używana głównie w krajach niemieckojęzycznych oraz pod zaborem austriackim i niemieckim; równa z polską ćwiercią; dla przykładu ćwierć warszawska = 30,151289 litra; tutaj odmiana tej miary pod nazwą „wiertel siewierski”.

Z miasta Columbationis ¹¹¹ f. pol.	16
Z wójtostwa Columbationis f. pol.	1 gr 2

Summa summarum¹¹² f. pol. 1329 gr 2

Intrata roczna

Za zboże sprzedane z grontów plebańskich jako wyżej f. pol.	391
Za dziesięciny ogólnie wszystkie f. pol.	1296
Za ospy z miasta i wsiów	1329 gr 2

Summa rocznej intraty 3016 gr 2

Expensy na wypłacenie solarium¹¹³ JchMMXXzy wikariuszom, kościelnym, myta czeladzi, na utrzymanie sprzętów zakrystyi i gospodarskich i na inne nieuchronne potrzeby f. pol. 1500.

Zostaje na pleba..... 1516 gr 2

Inwentarz ekonomiczny, lubo bardzo szczupły odebrałem, za otaksowany wartął tylko cały złp 200, chcąc jednak uczynić dobrze temu miejscu z swoich własnych pieniędzy dodać obowiązuje się złp 300, a za tym miejscowy inwentarz wartać będzie złp 500.

Wysiew lubo daleko mniejszy odebrałem, takowy jednak zostawić przyrzekam, jakowy jest w Tabelli wyżej opisany.

[s. 261]

De Archivo Ecclesiae¹¹⁴

Archiwum kościoła w zakrystyi jest. Skrzynia, w której się papiery kościelne, processa i księgi pod dobrym zamknięciem chowają. Także i biblioteczka szczupluchna w kilkunastu książkach staroświeckich zaopatrzona mieści się. Jest i w zakrystyi skarbiec na srebro, kielichy i monstrancje pod dobrym zamknięciem.

De Parocho et aliis Presbyteris¹¹⁵

Pleban kościoła tego ksiądz Wawrzyniec Hechthaus¹¹⁶, urodzony Roku Pańskiego 1722. Dnia 10 sierpnia w mieście Wałczu w diecezyi poznańskiej M[inoris] O[r-

¹¹¹ Columbationis – (łac. columbatio, -nis) kolęda, okolicznościowa danina składana w okresie Bożego Narodzenia.

¹¹² Summa summarum (łac.) – całość.

¹¹³ Salarium – (łac. salarium, -ii; solarium, -ii) wynagrodzenie.

¹¹⁴ De Archivo Ecclesiae (łac.) – Odnosnie archiwum kościelnego.

¹¹⁵ De Parocho et aliis Presbyteris (łac.) – Odnosnie Proboszcza i innych duchownych.

¹¹⁶ Ks. Wawrzyniec Hechthaus (Hektau) (1722-1800) – od 5 VII 1777 do 10 II 1800 r. pleban w Czeladzi. Około 1795 r. ks. W. Hechthaus został tknięty paralizem, przez co stracił mowę. Dnia 18 sierpnia 1798 r. w obecności władz miejskich Czeladzi zawarł umowę z ks. Janem Szaflarskim. Według jej postanowień zarząd parafii i jej majątku oraz duchowa troska o wiernych został powierzony temu ostatniemu w zamian za dożywotnią opiekę nad ks. W. Hechthauzem i jego siostrą. Szczepaniak, Spis prepozytów, s. 51; Jedynek, Drabina, *Stosunki wyznaniowe*, s. 244-245; AKMKr, Akta parafialne, sygn. APC 6, Umowa pomiędzy ks. W. Hechthauzem a ks. J. Szaflarskim (Czeladź, 18 sierpnia 1798).

dinis] clericus cum dimissoriis¹¹⁷. Poświęcony na kapłaństwo w Krakowie przez JW JMci Księdza Franciszka Potkańskiego¹¹⁸ Suffragana i Oficjała Krak[owskiego] R. P. 1764, dnia 17 Marca. Instytuowany na tę plebanię w Krakowie w sądach zadwornych. R. P. 1777, dnia 5 Lipca, za prezentą J. O. Kajetana Sołtyka¹¹⁹ Ks[ięcia]cia Siewierskiego Biskupa Krakowskiego. Approbowany do słuchania spowiedzi w Krakowie w sądach zadwornych R. P. 1790, dnia 9 października na lat trzy. Zawsze przy kościele mieszkający.

Prebendarz, czyli pierwszy wikariusz przy tym kościele, ks. Piotr Rączkowski¹²⁰, urodzony R. P. 1759, dnia 5 lipca w Śląsku w diecezji krakow[skiej]. Poświęcony na kapłaństwo w Krak[owie], przez J. O. Ks[ia]cia Krzysztofa Hilarego Szembeka¹²¹ biskupa płockiego R. P. 1782, dnia 28 lipca. Instytuowany na prebendę w Krakowie in Officio Episcopali¹²² R. P. 1784, dnia 20 stycznia za prezentą Sław[etnych] mieszczan[ów] czeladzkich.

¹¹⁷ Minoris Ordinis clericus cum dimissoriis (łac.) – kleryk posiadający niższe święcenia praz pismo zwane dymisorie, wystawione przez odpowiednie władze kościelne, a zezwalające na przyjęcie święceń kapłańskich.

¹¹⁸ Franciszek Potkański (Podkański) (1708-1789) – 1753-1786 biskup sufragana diecezji krakowskiej, 1759-1783 oficjał i wikariusz generalny diecezji krakowskiej, por. W. Baczkowska, W. Szczygielski, Potkański (Podkański) Franciszek h. Brochwicz (ok. 1700-1789), biskup sufragana krakowski, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław 1982, s. 722-724; T. Graff, *Podkański, Podkański Franciszek (ok. 1798-1789)*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 103-104.

¹¹⁹ Kajetan Ignacy Sołtyk (1715-1788) – 1749-1756 biskup koadiutor kijowski, 1756-1759 biskup ordynariusz kijowski; 1759-1788 biskup ordynariusz krakowski, por. M. Czeppe, Sołtyk Kajetan Ignacy h. własnego (1715-1788), biskup krakowski, zesłaniec, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40 (2000), s. 386-404; J. Kuś, Sołtyk Kajetan Ignacy (1715-1788), w: *Encyklopedia katolicka*, t. 18, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 591-592.

¹²⁰ Piotr Rączkowski (5 VII 1759 – 20 VIII 1818) – 1795-1818 – proboszcz parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Chełmie [Śląskim]; urodził się 9 lipca 1759 w Biskupicach; od 1784 r. był wikariuszem przy kościele św. Stanisława w Czeladzi; 20 lipca 1816 gościł w Chełmie biskupa krakowskiego Jana Pawła Woronicza, udającego się na kurację do Karlsbadu; jest autorem kroniki parafialnej zatytułowanej *Documenta aliaque additamenta historiam villae et Ecclesiae chelmensis*, w której zebrał i zacytował najważniejsze dokumenty do dziejów parafii w Chełmie; zmarł 20 sierpnia 1818 w Chełmie i tam został pochowany; por. J. Myszor, H. Dudała, *Duchowieństwo parafialne*, w: *Chełm Śląski. Monografia gminy i parafii*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2014, s. 265-266.

¹²¹ Krzysztof Hilary Szembek (1723-1797) – 1785-1797 biskup płocki, por. R. Butterwick, M. Czeppe, T. Żebrowski, *Szembek Krzysztof Hilary h. własnego (1723-1797), biskup płocki*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 48, Warszawa 2012, s. 93-100.

¹²² in Officio Episcopali (łac.) – w Kurii (Urzędzie) Biskupiej.

Wikariusz drugi ks. Piotr Schmołka¹²³ urodzony w Śląsku w diecezji krak[owskiej] R. P. 1761, dnia 29 czerwca. Poświęcony na kapłaństwo R. P. 1790, dnia 18 września, przez Jaśnie W. Jmci Księdza Józefa Olechowskiego¹²⁴ suffragana i officjała krak[owskiego]. Aplicatus¹²⁵ temu kościołowi w sądach zadwornych R. P. 1790, dnia 20 września. Obydwa do słuchania spowiedzi approbowani, którzy curam animarum¹²⁶ utrzymują.

De Schola Parochiali¹²⁷

Szkółki własnej nie masz, tylko obywatele najmują stancją do uczenia dzieci, których profesorem jest człowiek świecki od miasteczka pensjonowany.

Kierchow¹²⁸ i szkół żydowskich w tej parafii nie masz.

Klasztory. Zakonników i zakonnice nie znajdują się.

Opisanie Szpitala wyżej. Dochód ubóstwa bardzo szczupły. Z miasteczka i Pogoni dóbr złp 64. Promotor i starsi Bractwa ś. Anny ubogiemi dysponują.

Kaplica znajduje się prywatna w Pałacu JM Pana Lazara Henkla grafa bytomskiego w Siemianowicach w Śląsku, który Pan trzyma zakonnika Ord. S. Francisci Conventualium¹²⁹.

W tej parafii nie masz nic takowego z obyczajów, co by godne było doniesienia.

De Solario Vicariorum Ecclesiae Czeladiensis

Hoc tempore Commendarius Czeladiensis, nullum adhuc fixum determinatum habet Solarium, cum pro eodem assignatio Pensionis dependet vel a Commissione hic futura, vel ab Ill[ustriss]jimo Officio Vratislaviensi. Alter Vicarius ejusdem Ecclesiae habet pro Solario, et Victu sibi assignatum flo. pol. 300 annuatim, participat etiam de accidentiis Ecclesiae 4tam partem, insuper Missas omnes liberas habet¹³⁰.

¹²³ Piotr Schmołka (Smolke, Schmolke, Smółka, Schmołko) – urodził się prawdopodobnie w Siemianowicach; jego rodzicami byli Henryk i Agnieszka z Janotów; jego ojciec był leśniczym i dzierżawcą karczm w służbie hrabiego Łazarza Henckel von Donersmarck; 1798-1804 proboszcz parafii w Radzionkowie, prezentę na probostwo uzyskał od kolatora parafii radzionkowskiej hr. Łazarza Henckel von Donersmarck; ze względu na słaby stan zdrowia często zastępowany był przez innych kapłanów – franciszkanów; zmarł w 1804 r. na tyfus; jego ciało pochowano przed wejściem do kościoła w Radzionkowie. Por. J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego*, t. 3: N-S, Kraków 2008, s. 1057; tenże, *Spis prepozytów*, s. 55; J. Knosała, *Parafia Radzionkowska i jej dzisiejsze stosunki*, Katowice 1926, s. 194-195.

¹²⁴ Józef Olechowski (1735-1806) – 1786-1806 biskup sufragan krakowski; por. W.M. Bartel, *Olechowski (pierwotne nazwisko Oleszko, Olesek) Józef h. Ratułd (1735-1806), archidiakon i sufragan krakowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław 1978, s. 738-739; A. Szerbera, *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795-1918*, Warszawa 2017, s. 743-744.

¹²⁵ Aplicatus (łac.) – wyznaczony, naznaczony.

¹²⁶ Curam animarum (łac.) – troska o dusze, duszpasterstwo.

¹²⁷ De Schola Parochiali (łac.) – Odnośnie szkoły parafialnej.

¹²⁸ Kierchow (starop.) – cmentarz (zwłaszcza żydowski).

¹²⁹ Ord. S. Francisci Conventualium (łac.) – Ordini Sancti Francisci; właściwa nazwa: Ordo Fratrum Minorum Conventualium

¹³⁰ O zapłacie dla wikariuszy kościoła w Czeladzi. W tym czasie zarządca czeladzki nie miał jeszcze do tej pory stałej przyznanej zapłaty, ponieważ przyznanie tego wynagrodzenia zależy w przy-

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwalia

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (AACz)

Akta Konsystorza Kieleckiego, sygn. KK 70: Akta Konsystorza Generalnego części diecezji krakowskiej w Królestwie Polskim dotyczące się kościoła w Czeladzi 1791-1924.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKMKr)

Akta parafialne: sygn. APC 6.

Źródła drukowane

Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego kardynała Radziwiłła biskupa krakowskiego, wydał, wstępem i objaśnieniami zaopatrzył M. Wojtas, Katowice 1938.

Długosz Jan, *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, t. 2: *Ecclesiae parochiales*, w: Joannis Długosz Senioris, *Opera omnia*, t. 8, cura A. Przezdziecki edita, Cracoviae 1864.

Filozof Tomasz J., *Nieznany inwentarz parafii staromiejskiej z 1819 roku*, „Prace Historyczno-Archiwalne”, 14 (2004) s. 155-159.

Janakowski Marcin, *Inwentarz kościoła parafialnego w Chlewiskach z lat 1865-1866*, „Z Dziejów Regionu i Miasta”, 6 (2015) s. 119-151.

Kaczmarek Agata, Młyńska Agata, *Źródła do dziejów parafii w Szadku z roku 1825 – wizyta dziekańska i inwentarz parafialny*, „Biuletyn Szadkowski”, 10 (2010) s. 199-217.

Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber Retaxationum), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968.

Maroń Franciszek, *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej. Dekrety egzekucyjne do protokołów wizytacyjnych z r. 1598*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 5 (1972) s. 263-274.

Protokoły wizytacyjne dekanatu bytomskiego z lat 1792-1793, wydał J. Pater, Poznań -Wrocław 2003.

Szczepaniak Jan, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646-1789)*, t. 2: J-M, Kraków 2008.

Szczepaniak Jan, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646-1789)*, t. 3: N-S, Kraków 2008.

Szczepaniak Jan, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008.

Taszycka Maria, *Inwentarz szat liturgicznych i innych tkanin zabytkowych z kościoła św. Marka w Krakowie*, „Nasza Przeszłość”, 71 (1989) s. 115-136.

Trąba Mariusz, *Czeladź w latach II wojny światowej (1939-1945). Źródła i materiały z archiwów kościelnych*, Katowice 2011.

Weiss Anzelm, *Akta wizytacyjne parafii Wolsztyn z 1777 roku*, Lublin 2019.

Żuraszek-Ryś Iwona, *Inwentarz skarbcza katedry ormiańskiej we Lwowie z XVIII wieku jako źródło do leksykologii historycznej*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linqvistica”, 49 (2015) s. 115-124.

szłości albo od komisji, albo od Najjaśniejszego Urzędu w Wrocławiu. Następny wikariusz tego Kościoła ma przyznane na swoje wynagrodzenie i utrzymanie 300 florenów polskich co roku; pobiera także z przynależności kościelnych czwartą część; poza tym wszystkie opłaty za msze należą do niego (tłum. B. Machowska-Jaros).

- Żurek Waldemar W., *Inwentarz kościoła parafialnego w Kiyatyczach z 1853 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 99 (2013) s. 317-333.
- Żurek Waldemar W., *Inwentarz parafii Świętego Michała Archanioła w Iwieńcu z 1939 roku*, „Resovia Sacra”, 21 (2014) s. 503-531.
- Żurek Waldemar W., *Wizytacja kościoła parafialnego w Dywinie w diecezji wileńskiej z 1867 roku*, „Nasza Przeszłość”, 126 (2016) s. 265-290.
- Żurek Waldemar W., *Wizytacja kościoła parafialnego w Kosowie z 1844 roku*, „Nasza Przeszłość”, 124 (2015) s. 137-164.

Opracowania

- Baczkowska Wanda, Szczygielski Wacław, Potkański (Podkański) Franciszek h. Brochwicz (ok. 1700-1789), biskup sufragan krakowski, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław 1982, s. 722-724.
- Bartel Wojciech M., Olechowski (pierwotne nazwisko Oleszko, Olesek) Józef h. Ratuld (1735-1806), archidiakon i sufragan krakowski, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław 1978, s. 738-739.
- Brykczyński Antoni, *Dom Boży to jest praktyczne wskazówki budowania, naprawiania i utrzymywania kościołów na wzór dzieła X. Montault „Traité prtique de la construction, de l'ameublement et de la décoration des églises”*, Warszawa 1888.
- Butterwick Richard, Czepe Maria, Żebrowski Tadeusz, Szembek Krzysztof Hilary h. własnego (1723-1797), biskup płocki, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 48, Warszawa 2012, s. 93-100.
- Chmiel Adam, *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, Kraków 1924.
- Czepe Maria, *Sołtyk Kajetan Ignacy h. własnego (1715-1788), biskup krakowski, zesłaniec*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 40, Kraków 2000, s. 386-404.
- „Dawno temu w Czeladzi...” *Wystawa fotografii według koncepcji artystycznej Jerzego Żymirskiego*, Czeladź 2002.
- Dąbrówka Celarego*, <http://dabrowkamala.blogspot.com/2013/02/dabrowka-celarego.html> (dostęp: 15.12.2017).
- Follprecht Kamila, *Przyczynki do dziejów krakowskiego rodu Cellarich*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, 5 (1999) s. 69-84.
- Graff Tomasz, *Podkański, Podkański Franciszek (ok. 1798-1789)*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, kol. 103-104.
- Historia Czeladzi*, t. 1-2, red. J. Drabina, Czeladź 2012.
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Jedynak Zdzisław, Drabina Jan, *Czeladź w XVII i XVIII wieku*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 201-272.
- Karkocha Małgorzata, *Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Małogoszczu w świetle inwentarza z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych”, 16 (2017) z. 1, s. 325-362.
- Knosła Józef, *Parafia Radzionkowska i jej dzisiejsze stosunki*, Katowice 1926.
- Kostro Tomasz, *Zagłębie którego nie ma. Będzin-Czeladź-Dąbrowa-Sosnowiec*, Łódź 2017.
- Kumor Bolesław, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998.
- Kumor Bolesław, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków 2002.
- Kuś Jan, *Sołtyk Kajetan Ignacy (1715-1788)*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 18, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 591-592.
- Kuzio-Podrucki Arkadiusz, *Henckel von Donnersmarckowie – kariera i fortuna rodu*, Bytom 2003.

- Litak Stanisław, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Studium administracyjne*, Lublin 1996.
- Myszor Jerzy, Dudala Halina, *Duchowieństwo parafialne*, w: *Chełm Śląski. Monografia gminy i parafii*, red. J. Myszor, Chełm Śląski 2014², s. 263-277.
- Nawrot Dariusz, *Powstanie na Nowym Śląsku w 1806 i 1807 roku. U źródeł Zagłębia Dąbrowskiego*, Czeladź 2016.
- Nawrot Dariusz, *W latach burzliwych zmian politycznych (1795-1831)*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 275-312.
- Rajman Jerzy, *Czeladź do końca XVI wieku*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 75-200.
- Rejdak Artur, *Czeladź w latach II wojny światowej (1939-1945) ks. Mariusza Trąby. Sprostowania i uwagi*, „Zeszyty Czeladzie”, 17 (2012) s. 45-50.
- Ryszka Czesław, *Klejnot Czeladzi. Kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika*, Bytom 1997.
- Sarna Kazimierz, *Czeladź. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1977.
- Szczerba Anna, *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795-1918*, Warszawa 2017.
- Szczepaniak Jan, *Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku. Studium propozograficzne*, Kraków 2010.
- Trąba Mariusz, *Stosunki wyznaniowe*, w: *Historia Czeladzi*, t. 1, red. J. Drabina, Czeladź 2012, s. 469-522.
- Turnau Irena, *Słownik ubiorów, tkanin, wyrobów pozatkackich, skóry, broń i klejnoty znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX w.*, Warszawa 1999.
- Wiśniewski Jan, *Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach: będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn*, Marjówka Opoczyńska 1936.
- Wlazlak Władysław, *Inwentarz ksiąg konsystorskich Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej”, 2 (2011) s. 111-138.
- Wlazlak Władysław, *Komisariat Siewierski w diecezji wrocławskiej (1797-1818)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 58 (2003) z. 3, s. 257-272.
- Wlazlak Władysław, *Zasoby akt konsystorskich w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 33 (2005) s. 193-209.
- Związek Jan, *Przynależność kościelna pogranicza Wielko- i Małopolski ze Śląskiem*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie”, seria: „Zeszyty Historyczne”, 2 (1994) s. 53-97.
- Związek Jan, *Utrata jurysdykcji przez biskupów krakowskich na Nowym Śląsku i w okręgu częstochowskim*, „Analecta Cracoviensia”, 32 (2000) s. 401-413.
- Żelazny Krystian Zbigniew, *Księstwo Siewierskie. Prawo i ustroj a zakres suwerenności względem Korony Królestwa Polskiego*, Katowice 2016.
- Żuraszek-Ryś Iwona, *Który to ornat? O sposobach nominacji ornatów w inwentarzach skarbcza archikatedralnego kościoła ormiańskiego we Lwowie*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, 23 (2012) s. 301-317.
- Żuraszek-Ryś Iwona, *Pudelko Srebrne do Hostyi bez przykrywadła. O sposobach określania przedmiotów w inwentarzach kościelnych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, 23 (2016) z. 1, s. 131-143.
- Żuraszek-Ryś Iwona, *Nazwy tkanin wschodniego pochodzenia w osiemnastowiecznej polszczyźnie (na przykładzie materiału z dwóch inwentarzy skarbcza archikatedralnego kościoła ormiańskiego we Lwowie)*, w: *Kontakty językowe w komunikowaniu*, red. M. Steciąg, M. Adamczyk, M. Biszczyk, Zielona Góra 2016, s. 137-147.

**THE PARISH OF ST. STANISLAUS THE BISHOP AND MARTYR
IN CZELADŹ – A DESCRIPTION FROM 1791
(A FRAGMENT OF THE UNDISCOVERED REPORT
FROM THE VISITATION OF THE SIEWIERZ DEANERY
IN THE KRAKOW DIOCESE FROM THE 1890S)**

Abstract

In 1846, Fr. Wojciech Janecki was installed as the parish priest of St. Stanislaus in Czeladź, only to find out that the parish did not have an up-to-date inventory of property and property rights. In search of this document, the parish turned to the General Consistory of the Diocese of Krakow. Despite investigation, such a list was nowhere to be found. The only document discovered in the Consistory Archives was a description of the town of Czeladź and the parish of Czeladź compiled in 1791. A copy of this document was sent to the Consistory of the Krakow Diocese in Kielce. This document is the subject of this study. Entitled “Opisanie Kościoła i Parafii Miasteczka Czeladź” (“Description of the Church and Parish of the Town of Czeladź”), the 1791 record is a part of a larger file from that period – perhaps a visitation of the Siewierz deanery. This can be inferred from its content and structure, which resembles documents of this type from the end of the 18th century, e.g. visitation records of the neighbouring Bytom deanery over the years 1792–1793. The thorough scrutiny of both church and state archives has not produced any positive results so far as to the sources confirming the said visitation.

The published document is one of the most important sources on the history of Czeladź in the final period of the Republic of Nobles. Its author provides detailed data both on the parish and the church in Czeladź in the last years before the partitions of Poland. It should be emphasised that this document has never been used before in the research on the history of Czeladź.

Keywords: parish of St. Stanislaus; pre-partition Poland; Siewierz deanery; Czeladź; 18th century; canonical visitation; Krakow Diocese

Translated by Marek Robak-Sobolewski